VredesMagazine

Jaargang 15 nummer 4 — 4e kwartaal 2022 — Prijs euro 2,50

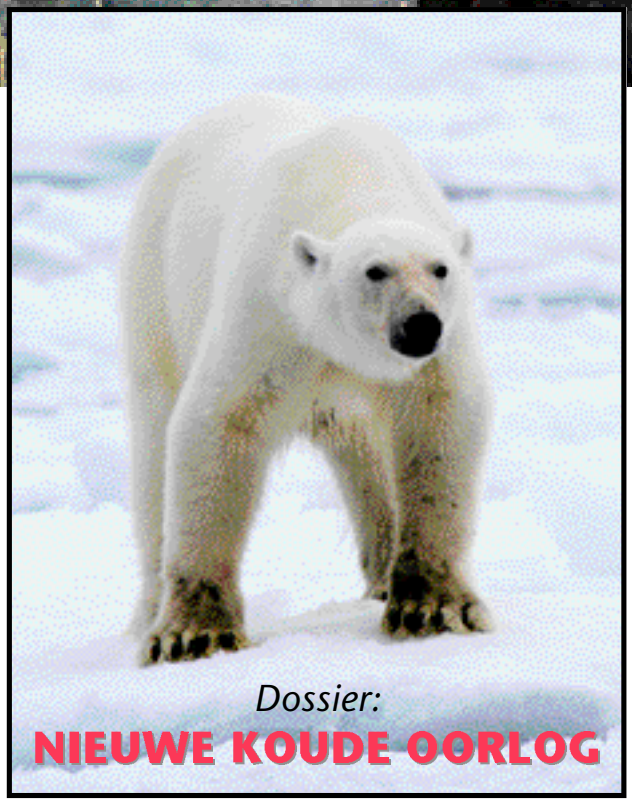

COMMENTAAR

Bezorgd? MEDEPLICHTIG!

Opnieuw toonde de Nederlandse regering zich 'bezorgd' over Israëlische misdaden in bezet Palestijns gebied. Ditmaal vanwege de inval van Israëlische militairen bij zeven vooraanstaande Palestijnse maatschappelijke organisaties op 18 augustus. Ze richtten vernielingen aan, namen computers en documenten in beslag, verzegelden de deuren en lieten een A4 achter met de boodschap dat de organisaties op militair bevel buiten de wet zijn gesteld.

De organisaties verlenen essentiële diensten aan de onder bezetting levende bevolking. Ze bieden praktische steun aan uiteenlopende doelgroepen, van kinderen en vrouwen tot boeren en Palestijnen in Israëlische detentie. Die maatschappelijke betekenis alleen al is voor Israël reden om van ze af te willen.

Onder de zeven zijn bovendien prominente mensenrechtenorganisaties als Al-Haq, die rechtenschendingen documenteren, zowel van Israël als de Palestijnse Autoriteit. Ook voorzien zij het Internationaal Strafhof van informatie voor zijn lopende onderzoek naar mogelijke Israëlische en Palestijnse oorlogsmisdaden, een onderzoek dat door Israël van meet af aan met alle mogelijke middelen wordt tegengewerkt.

Geen wonder dus dat onze regering, samen met een aantal andere Europese landen, bezorgd is, 'uitermate bezorgd' zelfs. Een bezetter die maatschappelijke organisaties ontmantelt met de opzichtige bedoeling iedere geweldloze oppositie op te ruimen dient een halt te worden toegeroepen. Dat zal echter niet gebeuren. De Nederlandse en Europese bezorgdheid is een ritueel, dat niet bedoeld is om Israël daadwerkelijk van misdaden te weerhouden.

Den Haag en Brussel hebben de afgelopen decennia al honderd maal hun bezorgdheid uitgesproken over Israëlische misdaden. Israël trekt zich daar niets van aan, in de wetenschap dat het in de praktijk niets te duchten heeft. Sancties tegen het land gelden in Europa als taboe. De aanloop naar de Israëlische inval bij de zeven Palestijnse organisaties illustreert die dynamiek.

Vorig jaar in mei gebood Israël een aantal Europese landen hun subsidiëring van de organisaties te staken. Ook Nederland financierde enkele projecten, onder andere op het gebied van landbouw. Israël beweerde dat de zeven mantelorganisaties zijn van het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina (PFLP), een politieke partij annex verzetsorganisatie met een gewapende tak, die in Europa in haar geheel als terroristisch is bestempeld. De Europese subsidies kwamen volgens Israël ten goede aan terrorisme.

Ter onderbouwing leverde het een geheim dossier met bewijsmateriaal aan, dat uitlekte en niets om het lijf bleek te hebben. Maar in plaats van Israël ter verantwoording te roepen vanwege deze ongehoorde poging tot misleiding, hielden de Europese regeringen het bij 'bezorgdheid' en vroegen zij beleefd om aanvullend bewijsmateriaal. Dat ging Israël te lang duren. Het plaatste in oktober de organisaties op de nationale terrorismelijst, daarmee zichzelf de mogelijkheid verschaffend ze op te rollen. Europa reageerde wederom 'bezorgd' en kreeg in december een tweede geheim dossier, dat opnieuw uitlekte en wederom geen spat aan bewijs bleek te bevatten.

Het zou tot juli dit jaar duren voor Nederland en de andere landen bekendmaakten de dossiers niet overtuigend te vinden. De Amerikaanse regering en de CIA kwamen tot dezelfde conclusie. In reactie daarop ging Israël op 18 augustus tot actie over. De sluiting van de kantoren van de organisaties is een voorbode van wat hen verder boven het hoofd hangt. Medewerkers kunnen bijvoorbeeld tot lange gevangenisstraffen worden veroordeeld. De vraag is niet of, maar wanneer dat zal gebeuren. Ongetwijfeld zullen Nederland en Europa dan hun 'diepe bezorgdheid' uitspreken.

Wie zich afvraagt hoe het kan dat de gewelddadige Israëlische bezetting van Palestijns gebied al 55 jaar duurt: hier is het antwoord. Israël beschikt in Nederland, Europa en de VS over bondgenoten die keer op keer bereid zijn hun principes overboord te gooien om een van 's werelds grootste schenders van de mensenrechten en het internationaal recht ter wille te zijn. Hun bezorgdheid is een façade voor iets heel anders: medeplichtigheid.

Martijn de Rooi

FOTO VOORPAGINA: De weg bij Sloviansk wordt verdedigd (2014). *Foto: Mark Steele*

COLOFON

VREDESMAGAZINE 25 augustus 2022. Uitgave van de vereniging VredesMedia waarin samenwerken: Haags Vredesplatform (HVP), Humanistisch Vredesberaad (HVB), Vredesbeweging Pais, Samenwerkingsverband Stop de Wapenwedloop, Antimilitaristies Onderzoekskollektief VD AMOK, Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) afdeling Nederland. **REDACTIE:** Jan Bervoets, Hans Feddema, Chris Geerse (waarnemend), Kees Kalkman, Anke Polak, Martijn de Rooi, Barbara Smedema, Jan Schaake, Guido Schokker, Wim van de Vegte, Egbert Wever. **AAN DIT NUMMER WERKTEN NAAST DE AUTEURS MEE:** David Jan Donner. De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van een geplaatst stuk. De tekst van artikelen mag worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding. Copyrights van foto's en tekeningen berusten bij de desbetreffende fotograaf/illustrator. **FOTOREDACTIE:** Anne Vaillant. **FOTOGRAFEN EN ILLUSTRATOREN:** Jaap van den Berg, Maarten Dikken, Osama Hajjaj. Jeff Koterba, Mary, Len Munnik, Thomas O'Halleran, Claire Schut, Mark Steele,Ronald Woan, Oren Ziv. **VORMGEVING:** Jimmy Slothouwer. **DRUKKER:** Drukkerij Thielen, Boxtel. **ABONNEMENTEN:** Een jaarabonnement op VredesMagazine (4 nummers) kost 10 euro. U kunt een abonnement nemen via info@vredesmagazine.nl of 015 7850137. **GIFTEN**: Bedragen die abonnees meer overmaken worden beschouwd als gift voor het werk van de in VredesMagazine samenwerkende organisaties. **CONTACT VREDESMEDIA:** Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft, 015 7850137, www.vredesmedia.nl. **REDACTIEADRES:** Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht, 030 8901341, artikelen naar info@vredesmagazine.nl. **KOPIJSLUITING VOLGEND NUMMER:** 2 november 2022. **VERSCHIJNINGSDATUM VOLGEND NUMMER:** 6 december 2022. **ISSN 1876-0724**

INHOUD

MILITARISME EN KLIMAATCRISIS 4
Interview met Dirk Kuiken
Nina Koevoets

PACIFISME IN OEKRAINE-OORLOG 7
Dienstweigering aan beide kanten
Willem de Haan

NAVO TEGEN DE KOERDEN 10
Turkije trekt de NAVO mee
Anke Polak

HULP AAN INDIËWEIGERAARS 12
Sommigen staken hun nek uit.
Stan Meuwese

STAKEN TEGEN DE OORLOG 15
Aktie in veel Italiaanse steden
Jan Bervoets

BETEKENIS BART DE LIGT 16
Een vroege internationale antimilitarist
Jan Bervoets

FOTOPAGINA: OORLOG IN ETHIOPIË 18
Erberto Zani maakte foto's van vluchtelingen.

DOSSIER: NIEUWE KOUDE OORLOG 21
Ben Dankbaar, Kees Kalkman

VERDER:

COLUMN JOS VAN DIJK 6

SPRINGSTOF 9

COLUMN HANS FEDDEMA 11

RUBRIEK DIENSTWEIGERAAR 14

WRI INZAMELING 14

NEPNIEUWS INFO-AVOND 15

AANGESLOTEN ORGANISATIES 20

KORTE BERICHTEN 33

GEDICHT 36
In duizendvoud vervloekt
Anne Nederkoorn

DIRECTEUR SHAWAN JABARIN VAN DE MENSENRECHTENORGANISATIE AL-HAQ STAAT OP 18 AUGUSTUS IN RAMALLAH DE PERS TE WOORD, NADAT ISRAËLISCHE MILITAIREN DE KANTOREN VAN ZEVEN PALESTIJNSE ORGANISATIES HEBBEN GESLOTEN. **Foto: Oren Ziv, ActiveStills**

Interview met Dirk Kuiken

Militarisme en klimaatcrisis

Dirk Kuiken (48) was eindredacteur bij de Leeuwarder Courant maar stopte bij de krant om milieu- en vredesactivist te worden. Hij startte met De Luchtfietsers en actiecollectief Vliegop!, waarmee hij heeft deelgenomen aan al heel wat acties.

Kun je wat meer vertellen over waarom je activist bent geworden en de actiegroepen waarmee je bent begonnen?

Als journalist word je geacht objectief te beschrijven wat er gebeurt in de wereld, maar ik wilde mijn stem laten horen, partij kunnen kiezen en proberen de wereld te veranderen. Door de klimaatcrisis is dat echt heel hard nodig, en ik wil mezelf later niet kunnen verwijten dat ik niks gedaan heb. Mijn activisme is inmiddels een soort levensmissie.

Ik ben eerst met De Luchtfietsers begonnen, twee jaar geleden. In december 2020 ben ik samen met vijftig mensen vanuit Friesland en Groningen naar de rechtszaak van Milieudefensie tegen Shell in Den Haag gefietst. Hierna heb ik met Loudi Langelaan en Paul Kusters De Luchtfietsers opgericht. Daarmee organiseren we 'klimaatfietstochten'. Zo zijn we in november vorig jaar met dertig mensen vanuit Amsterdam naar de klimaattop in Glasgow gefietst.

In mijn jeugd hadden we het nog niet over het klimaat, maar bij ons thuis ging het wel over milieuvervuiling, vrouwenrechten en de dreiging van een kernoorlog. We gingen vaak naar demonstraties; als jongetje van 10 ging ik met mijn vader mee naar de grote demonstratie tegen kruisraketten in Den Haag. Het anti-militarisme zit er bij mij dus wel diep in. Eind vorig jaar trof ik Riegholt Hilbrands bij een actie van Volxkeuken Domela, die op straat warme maaltijden verstrekt aan onder andere ongedocumenteerden. We bleken samen gestudeerd te hebben. Ik vertelde hem dat ik heel graag actie wilde voeren tegen de vliegbasis Leeuwarden, want ik heb me van jongs af aan heel erg geërgerd aan die straaljagers, de soldaten, dat hiërarchische en masculiene zal ik maar zeggen, met die uniformen, wapens en medailles... En dan is het leger ook nog eens heel slecht voor het klimaat! Riegholt was het helemaal met me eens en dus zijn we met Vliegop! begonnen.

In je opinie-artikel in de Volkskrant (8 juni 2022) noem je dat defensie recent veel geld heeft uitgetrokken voor nieuwe wapens en dat de vraag wat dat betekent voor de klimaatcrisis nergens wordt gesteld. Waarom denk jij dat deze vraag niet wordt gesteld?

Er is onlangs in de Tweede Kamer beslist om zes extra F-35 straaljagers aan te schaffen. Geen enkele partij – ook de 'linkse' niet – stelt dan een vraag over de enorme hoeveelheid brandstof die deze vliegtuigen verbruiken, waarmee ze veel CO_2-uitstoot veroorzaken. Misschien zien ze het grotere plaatje niet meer omdat de oorlog in Oekraïne zo dichtbij is?

Wat betreft de klimaatbeweging; op de klimaattop in Glasgow was de rol van krijgsmachten bij de klimaatcrisis voor het eerst serieus een issue. De uitstoot van legers was tot nu toe altijd buiten de klimaatakkoorden gehouden. Bij klimaat denk je als eerste aan grote multinationals zoals Shell, aan kolencentrales of aan overconsumptie. Misschien dat het militaire apparaat zo altijd onder de radar is gebleven. Ik denk dat het daarom heel belangrijk is dat de vredesbeweging óók wijst op de klimaatdestructie door legers wereldwijd. Misschien helpt dat om de verbinding te maken met jonge mensen, die zich nu vooral inzetten voor het klimaat. Wat dat betreft heb ik goeie hoop dat er een heropleving van de vredesbeweging komt. De boodschap dat klimaat en vrede met elkaar verband houden, vindt steeds meer weerklank.

Vliegop!

Vliegop! is een beginnend actiecollectief. We zijn gestart vanuit Friesland, maar we willen ons zeker niet beperken tot die provincie. Onze belangrijkste doelstelling is ervoor te zorgen dat alle vliegbasissen de wereld uit gaan, te beginnen met die in Leeuwarden. En ja, dat menen we serieus.

De grondslagen van Vliegop! zijn antimilitarisme, antikolonialisme en klimaatrechtvaardigheid. We vinden het van cruciaal belang om de samenhang en de gevolgen van het wereldwijde militarisme en de ontwrichting van het klimaat naar voren te brengen. Het is onze overtuiging dat krijgsmachten niets goeds voortbrengen. Ze dragen alleen maar bij aan onrechtvaardigheid, conflicten en de klimaatcrisis.

Als jonge club willen we een brug slaan tussen de vredesbeweging en klimaatactivisten. We hebben al een aantal acties georganiseerd: een stiltetocht rond de vliegbasis Leeuwarden, een blokkade van de basis samen met Extinction Rebellion en een gespreksavond over de relatie tussen militarisme en de klimaatcrisis. Ook waren we aanwezig bij het protest tegen de komst van de eerste F-35-straaljagers op de vliegbasis Volkel en hebben we samen met Stop Wapenhandel en PAX het Vredesblok georganiseerd tijdens de Klimaatmars in Rotterdam. Verder verzamelen en delen we informatie over de gevolgen van militarisme en publiceren we artikelen.

Als volgende actie willen we een monument oprichten voor de slachtoffers van het Nederlandse bombardement in Hawija in Irak. Daarbij zijn in 2015 veel burgers gedood, en dat is door de Nederlandse regering heel lang onder de pet gehouden.

Wil je meer weten over Vliegop! of wil je je aansluiten? Kijk dan op vliegop.noblogs.org. Vliegop! is ook te volgen op Twitter, Instagram en Facebook.

Dirk Kuiken

gaan hand in hand

DIRK KUIKEN TIJDENS DE FIETSDEMONSTRATIE ROND MILITAIR VLIEGVELD LEEUWARDEN (27 MAART). **Foto: Maarten Dikken**

Zou klimaatverandering een symptoom kunnen zijn van een cultuur van geweld?

Absoluut. Of je het nu hebt over het onderdrukken van vrouwen, LHBTIQA+ 'ers, minderheden, arbeiders, racisme of klimaatverandering; het heeft allemaal dezelfde 'oervorm' zal ik maar zeggen. Naar mijn mening komt dat voort uit mannelijke overheersingsdrang. Tegenwoordig noemen ze dat 'giftige mannelijkheid': het beter willen zijn dan de ander, competitie, overheersing. Ons hele koloniale verleden is daar eigenlijk op gebaseerd. En zo plunderen we ook de natuur en vernietigen hele ecosystemen.

Ook het kapitalistische systeem is in mijn optiek één grote uitbarsting van geweld: als er één iemand heel rijk is, dan zijn daarvoor honderden mensen heel arm. Waarom tolereren we dat de een in armoede leeft en een ander – meestal een witte man – zoveel geld heeft dat hij dat in zijn levensjaren niet op kan maken? Ik kan daar met mijn verstand én met mijn gevoel niet bij.

Het militarisme is in wezen de ultieme vorm van geïnstitutionaliseerd geweld en in die zin is het symbolisch voor de gewelddadigheid van de maatschappij. En ook voor giftige mannelijkheid... Het militaire apparaat, grensbewaking en ook de politie als mildere vorm daarvan, zijn gebaseerd op de onderdrukking van anderen door macht en fysieke kracht. Omdat dat zo symbolisch is voor alles wat er in mijn ogen fout is in de wereld, wil ik me daar op richten.

Helaas zijn veel activistische mensen nog erg bezig met hun eigen thema's: biodiversiteit, landbouw, racisme of vrouwenrechten. Daardoor verliezen we de samenhang uit het oog. Maar de intersectionaliteit van al deze dingen, dus hoe verschillende vormen van onderdrukking met elkaar verbonden zijn en 'snijvlakken' vormen, dat wordt wel steeds meer beseft en daar ben ik heel blij mee. Er kan geen vrede zijn zolang er een klimaatcrisis heerst. Of ook een mooie van Lev Tolstoj: "Zolang er slachthuizen zijn, zullen er slagvelden zijn."

Is intersectionaliteit ook iets wat je naar voren wilt brengen met je actiegroepen?

Ja, zeker! Dit voorjaar hebben we samen met Extinction Rebellion de hoofdingang van de vliegbasis Leeuwarden een ochtend geblokkeerd. Om de relatie duidelijk te maken tussen klimaat en militarisme hadden we onszelf vastgeketend aan grote bakken met boompjes erin, met als slogan 'geen bommen maar bomen'. Juist in een tijd van oorlog moet je ook oog hebben voor een nog veel wezenlijker en urgenter probleem, namelijk de klimaatcrisis en wat dat betekent voor onze veiligheid. Extreme weersomstandigheden, voedsel- en watertekorten leiden weer tot meer gewelddadige conflicten.

Wat zie je als een obstakel of obstakels om het militarisme met de klimaatcrisis te verbinden?

Wat ik vooral zie, is een gebrek aan verbeelding. Mensen zitten vaak vast in het idee dat de werkelijkheid onveranderlijk is. Ze kunnen of durven niet verder te kijken dan het huidige economische systeem, ook al voelen veel mensen zich daarin gevangen. 'Ik vind mijn werk niet leuk, maar ik moet wel de hypotheek betalen en de boodschappen doen... zo

zit de wereld nu eenmaal in elkaar.' Zonder verbeelding zie je de verbanden niet, én ontstaat er ook geen perspectief voor een andere wereld.

Ik denk ook dat veel mensen het gevaar van de klimaatcrisis niet willen zien. Het is ook moeilijk voor te stellen dat over een of twee generaties half Nederland misschien onder water staat. Bovendien zijn er nog te veel mensen die niet persoonlijk voelen hoeveel problemen er eigenlijk zijn in de wereld, omdat ze het zelf zo goed hebben. Misschien hebben ze wel een elektrische auto of wat zonnepanelen op het dak en roepen ze: 'Oh, wat zijn we toch goed bezig!' Zolang er mensen aan de macht blijven die het gevoel hebben dat hun niets kan gebeuren, verandert er niets en zitten we dadelijk allemaal in de shit. Daarom is het onvermijdelijk dat we die macht moeten breken. Als je activist bent dan is het 'part of the job', zal ik maar zeggen, om mensen tegen de schenen te schoppen. Anders doe je iets niet goed. Je wilt iets veranderen in de wereld en dat betekent dat de mensen, instituties en bedrijven die er belang bij hebben om de wereld te houden zoals die is, dat niet leuk zullen vinden. Ze zullen pas in actie komen als ze de problemen ook zelf gaan voelen, dus moeten we het leven voor hen onaangenaam gaan maken. Denk bijvoorbeeld aan de Zwarte Piet-demonstraties tijdens Sinterklaasintochten. Mensen vinden het heel vervelend dat hun feestje wordt verstoord. Maar je ziet ook dat er dan toch beweging komt.

Ik vrees dat we er niet komen door alleen het delen van kennis en informatie. Bewustwording van problemen is goed, maar mensen zijn niet altijd rationeel in hun denken en afwegingen, het liefste houden we vast aan het bestaande. Tijdens de klimaatmars in Rotterdam ging het er heel vreedzaam aan toe, en de politie vond het een prachtige dag. Maar toen vroeg ik me wel af: wat bereiken we nu? Ik ben eigenlijk meer voor acties als blokkades, waarbij je meer druk kunt uitoefenen. Daarnaast vind ik het voorleven heel belangrijk. Proberen meer te leven volgens feminiene waarden. Dat is verdomde lastig in de huidige samenleving, maar we moeten het toch proberen!

Nina Koevoets

COLUMN VAN DIJK

Leren van Weimar

Over de opkomst, bloei en ondergang van de eerste parlementaire democratie in Duitsland schreef de historicus Patrick Dassen 'De Weimarrepubliek' (Van Oorschot, 2021). Dassen reconstrueert de politieke, maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in de periode 1918-1933 zeer gedetailleerd op basis van eigentijdse bronnen. Dat levert ook voor wie de geschiedenis in grote lijnen kent tal van nieuwe inzichten op. Het is bovendien een spannend verhaal over een democratie die langzaam maar zeker om zeep geholpen wordt door een conservatieve elite. Daarbij word je als lezer voortdurend uitgedaagd om de vergelijking met het heden te maken. De geschiedenis herhaalt zich niet, maar toch...

De Weimarrepubliek, vernoemd naar de plaats waar een nieuwe grondwet werd opgesteld, steunde op een centrum-linkse coalitie waarin de sociaaldemocratische SPD aanvankelijk de belangrijkste rol speelde. De nieuwe republiek loste het Keizerrijk af na afloop van de Eerste Wereldoorlog in 1918 en was tegelijk ook een reactie op de socialistische opstanden in het land en het ontstaan van linksradicale Radenrepublieken. In de loop van de tijd kregen conservatieve groepen meer macht in de republiek tot president Hindenburg uiteindelijk op 30 januari 1933 Adolf Hitler aanstelde als 'rijkskanselier'.

Dassen meent dat het allemaal anders had kunnen lopen en dat deze geschiedenis deels is bepaald door toevallige omstandigheden. Zoals het vroege overlijden van belangrijke steunpilaren voor de eerste Duitse democratische staat, Ebert en Stresemann. Duitsland had ook meer dan andere landen te lijden onder de Grote Depressie en dat was een belangrijke voedingsbodem voor de winst van de nazi's in 1932. Het jaar daarna leek de NSDAP al over zijn hoogtepunt heen maar de conservatieve elite haalde uit angst voor machtsverlies Hitler in de regering en tekende zo voor het einde van de nog jonge parlementaire democratie.

Je kunt de loop van de geschiedenis verklaren uit min of meer toevallige 'omstandigheden'. In dit geval is daar wel wat op af te dingen, denk ik. De Weimarrepubliek is van meet af aan heel bewust ondermijnd door een aartsconservatieve elite die het in nauwe samenwerking met gewelddadige revanchistische groepen vooral gemunt had op de groeiende, helaas verdeelde, linkse beweging. De democratische republiek moest kapot en vervangen worden door een autoritair regime. En precies dat geeft ons te denken als we de Weimarrepubliek vergelijken met de hedendaagse politieke situatie. Hoe sterk zijn de huidige parlementaire democratieën bestand tegen de ondermijning van Trump en soortgenoten? Hoe waakzaam zijn we voor 'toevallige omstandigheden' die een omslag kunnen bewerkstellingen met rampzalige gevolgen?

Jos van Dijk

YURII SHELIAZHENCO VOOR DE WETENSCHAPPELIJKE BIBLIOTHEEK IN KIJIV

Foto: World beyond War.

Pacifisme in de Oekraïne-oorlog

Aan beide zijden zijn er steeds meer soldaten die weigeren. Een vraaggesprek tussen Yurii Sheliazhenko, van de Oekraïense pacifistische beweging en Willem de Haan.

Tegen meer dan duizend Oekraïense militairen lopen op dit moment strafzaken wegens desertie. Daarnaast zijn er berichten dat enkele deserteurs door hun commandanten standrechtelijk gedood zijn. Dat zegt de secretaris van de Ukrainian Pacifist Movement, Yurii Sheliazhenko, in een recent gesprek via email met Vredesmagazine. Ondertussen zouden Russische strijdkrachten – volgens de Russischtalige Amerikaanse televisiezender Current Time – in de regio Loegansk honderden Russische soldaten gevangen houden die weigeren om verder te vechten.

De vredesgedachte begint volgens Sheliazhenko langzaam aan meer terrein te winnen in Oekraïne. "De Ukrainian Pacifist Movement bestaat uit zo'n 40 actieve leden, maar de ideeën van de groep vinden steeds breder weerklank. We hebben zo'n 120 mensen die onze Telegram chat volgen, meer dan 300 mensen zijn actief in de Facebook groep, en die Facebook groep wordt door zo'n 10 duizend mensen gevolgd en vaak geliked."

De groep werd in 2019 opgericht door Sheliazhenko en zijn vrienden Ruslan Kotsaba en Igor Skrypnik. Aanleiding was de algehele mobilisatie in Oekraïne. "We begonnen met protestbrieven bij het parlement, we startten een anti-dienstplicht groep en een Telegram account. We protesteerden op straat en we sloten ons aan bij organisaties als War Resisters' International."

Sinds de Russische inval dit jaar is Sheliazhenko (42) werkzaam als jurist aan de KROK universiteit in Kiev. Hij onderzoekt non-stop de problematiek en gevolgen van situaties rond dienstweigeren en desertie in Oekraïne en promoot een alternatief voor de gruwelijke oorlog, zowel in Oekraïne als in Westerse landen. Daar neemt hij online deel aan vredesinitiatieven. Vanaf het eerste begin van de oorlog pleit hij voor een onmiddellijk staakt het vuren en het starten van uitgebreide vredesbesprekingen.

"Wij blijven pleiten voor geweldloze conflictbeheersing en afschaffing van de dienstplicht," aldus Yurii Sheliazhenko in een online bijdrage op 15 mei in Brussel, op de Internationale dag van de dienstweigeraars.

"We leven allemaal op dezelfde planeet en daarom moeten we een gemeenschappelijke basis vinden. Maar sommige mensen leven kennelijk op een andere planeet, die geloven in dodelijke wapens

en weigeren om te onderhandelen en om vrede te brengen." Aldus Yurii.

BRIEF AAN KUCHMA

Yurii Sheliazhenko groeide op in Kiev. "Ik hield van boeken lezen en discussieerde graag over wereldvrede. Toen ik werd opgeroepen voor de militaire registratie voegde ik een anti-oorlog gedicht toe aan mijn inschrijving. Ik schreef een brief aan de toenmalige president Kuchma om het leger af te schaffen, en kreeg antwoord van het Ministerie van defensie dat mijn voorstel was "verworpen". Tot nu toe heb ik de dienstplicht weten te ontlopen door studie uitstel. In 2021 promoveerde ik in de rechtsgeleerdheid. Nu wil ik verder met het onderzoek naar vredesstudies, de rol van het recht in peacebuilding en het blootleggen van de mechanismes van oorlogshitserij."

OP HET RECLAMEBORD STAAT "MELDT JE BIJ DE RUSSISCHE VRIJWILLIGERSBRIGADE TIGRE". OPMERKELIJK IS DAT "MELDT" NIET ZOALS NORMAAL MET DE З (DE RUSSISCHE Z) BEGINT, MAAR MET DE EUROPESE Z: HET SYMBOOL VOOR DE INVAL IN OEKRAÏNE.

Volgens Sheliazhenko waren er voor de Russische invasie zo'n 1.600 erkende dienstweigeraars in Oekraïne, maar het aantal mannen dat niet in dienst wil is veel groter: "wel tien keer zoveel." Dienstweigeren in Oekraïne is alleen mogelijk als je behoort tot een religieuze organisatie die is opgenomen in een lijst van de overheid. Wie dienst wil weigeren komt voor een commissie met tenminste één of meer militairen. Soms zit daar ook een priester van de Orthodoxe kerk bij. Daar wordt de echtheid van je opvattingen met, volgens Sheliazhenko, "tricky questions" getoetst. "Het mensenrechtencomité van de VN heeft deze praktijk veroordeeld, maar Oekraïne legt de kritiek naast zich neer. Wie erkend wordt als dienstweigeraar kan vervangend, vaak ongeschoold werk doen, zoals schoonmaken of in de verzorging werken." Elk jaar vragen zo'n 700 Oekraïners een erkenning aan als dienstweigeraar. Rijke families betalen daarentegen vaak geld om aan de dienstplicht te ontkomen. "Omkoping" zegt Sheliazhenko. Met omkoping weten rijkere Oekraïners volgens hem ook onder de huidige staat van beleg, naar het buitenland te ontkomen.

Of het aantal dienstweigeraars sinds de oorlog is toegenomen weet Sheliazhenko niet: "Er is aarzeling om publiekelijk uit te komen voor je gewetensbezwaren tegen de militaire dienstplicht." Ook weet hij niet of en hoeveel mensen gedetineerd zijn wegens ontduiking van de dienstplicht of het niet erkend zijn wegens hun bezwaren. "Onlangs zijn twee gewetensbezwaarden door een rechtbank veroordeeld tot 3 en 4 jaar, de eerste met religieuze bezwaren, de tweede wegens pacifistische opvattingen. Die zijn op borgtocht vrijgelaten. Tegen één van de leden van de loopt een strafzaak omdat hij in een YouTube video heeft opgeroepen de militaire mobilisatie te boycotten."

Ook binnen het Russische leger is verzet tegen de oorlog. Volgens een bericht dat eind juli werd gepubliceerd in Letland op de Russisch/Engelse website Meduza zouden tenminste 234 Russische soldaten worden vastgehouden in Brianca, zo'n 50 kilometer van Loegansk. In totaal zouden 'honderden tot duizenden' Russische militairen het leger willen verlaten. In veel gevallen gaat het om Russische beroepsmilitairen uit Aziatische gebieden die verteld was dat ze aan een militaire training zouden deelnemen, maar opeens aan het Oekraïense front bleken te zijn beland. Zij dienden bij hun commandanten hun ontslag in, en kregen de belofte terug te kunnen keren naar huis. In plaats daarvan werden ze in verschillende kampen in de regio Loegansk gedetineerd. Dat overkwam bijvoorbeeld Artyom Gorshenin en Nikita Lazarev uit Abchazië. Volgens de moeder van Gorshenin werd haar zoon samen met 160 anderen opgesloten in een schoolgebouw en daarna in een groep van 20 opgesloten in kelderruimtes. Bron van dit verhaal is Alexey Tabalov, een Russische mensenrechten activist in een interview met Current Time. Dit is een Russischtalige televisiezender met redactie in Praag, opgericht door de Amerikaanse organisaties Radio Free Europe/Radio Liberty en Voice of America. Volgens de Abchasische soldaat Gorshenin slapen de gevangenen op britsen in de duisternis. "Er is ons hier gezegd dat we helemaal niet naar huis gaan. We worden overgebracht naar een onderzoeksgevangenis, daarna naar een militaire gevangenis en daarna volgt een proces ergens in de regio Loegansk." Volgens de Russische wet mogen soldaten altijd tussentijds hun ontslag indienen. Voor zover bekend zijn ontslagaanvragen echter tot nu toe allemaal geweigerd. Volgens Current Time zouden tenminste 1.793 Russische soldaten deelname aan de oorlog in Oekraïne geweigerd hebben, maar dat aantal zou ook veel hoger kunnen liggen.

STAAKT HET VUREN

De oorlog mag dan wel begonnen zijn met Russische agressie, daaronder sluimerde jarenlang een levensgevaarlijk conflict tussen beide landen dat ook Oekraïne niet wist op te lossen, zegt Sheliazhenko: "Dat komt door de militaire, patriottische opvoeding in beide landen. De nuance verdwijnt uit het denken. Zo hadden we hier de absurde situatie dat een inwoner van Oekraïne onlangs werd aangeklaagd wegens collaboratie omdat hij een deserteur uit het Russische leger zou hebben verborgen in zijn huis. Die jongen was notabene in Oekraïne geboren en was bij toeval in het Russische leger beland."

Al direct vanaf het begin van de oorlog pleit de secretaris van de Oekraïense Pacifistische Beweging Yurii Sheliazhenko waar hij maar kan voor een staakt het vuren en vredesonderhandelingen. Westerse vredesactivisten kunnen daarbij helpen zegt hij: "Steun ons in onze strijd voor het recht op dienstweigering, om de oorlog te stoppen en aan vrede te werken. Wat nodig is, is een wereldwijde transitie naar een geweldloze wereld. Meest urgent is nu asiel voor Oekraïense dienstweigeraars in het buitenland. Ook zouden er meer mogelijkheden moeten komen voor Oekraïense studenten om in het Westen lessen te volgen in conflictstudies en vredesopbouw."

Willem de Haan

In mei 2022 en augustus 2021 verschenen al artikelen in Vredesmagazine waarin Yurii zijn visie gaf over zijn doelen, de hybride oorlog en meer.

Europees geld voor gezamenlijke wapenaankopen

In navolging van het eerder dit jaar gepubliceerde 'Strategische Kompas' nam de EU opnieuw een aantal stappen ten behoeve van de wapenindustrie. Zo werd een 'Joint Procurement'-instrument opgericht, dat 500 miljoen euro beschikbaar heeft om gezamenlijke wapenaankopen van meerdere EU-lidstaten te financieren. Het fonds, waar consortia van tenminste drie landen aanspraak op kunnen maken, is in de eerste plaats bedoeld om voorraden aan te vullen na de massale wapendonaties aan Oekraïne in het kader van de Russische aanval. Het is de bedoeling dat het geld in de eerste plaats besteed wordt bij de Europese wapenindustrie.

Het instrument werd gepresenteerd als voorloper van een meer permanent kader, een European Defence Investment Program (EDIP), waar later in 2022 een voorstel van de Europese Commissie voor zal volgen. Dit programma zal zich richten op het faciliteren van gezamenlijke aankopen door EU-lidstaten van met name in samenwerkingsverbanden geproduceerde wapens, waarbij ook een vrijstelling van BTW voorgesteld wordt. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om wapens die ontwikkeld worden binnen door het Europees Defensiefonds gefinancierde projecten. Voor dit fonds wordt een voorstel voor een verhoging van het budget, nu 8 miljard euro voor de periode 2021-27, voorbereid.

De Raad van de EU richtte eind juni een 'Ad hoc Working party on defence industry' op die de invoering van het 'joint procurement'-fonds moet begeleiden én andere stappen moet zetten om de Europese militaire industrie te versterken.

De werkgroep, die uit vertegenwoordigers van lidstaten bestaat, is daarmee het zoveelste gremium dat de banden tussen wapenindustrie en Europese instellingen aanhaalt.

Nederlandse wapenexport in 2021

Half juli publiceerde de regering het jaarlijkse rapport over het wapenexportbeleid in het voorgaande jaar. In 2021 werden wapenexportvergunningen ter waarden van 928,46 miljoen euro verstrekt. Dit is een forse groei ten opzichte van 2020 (701,76 miljoen euro) en vergelijkbaar met de uitvoer in 2019.

Ruim 30% van de uitvoer bestond uit vliegtuigen of onderdelen daarvoor. De grootste klanten van de Nederlandse wapenindustrie in 2021, de Verenigde Staten en de verzamelpost 'NAVO/EU+-landen', zijn belangrijke afnemers hiervan. Ook in de overige export nemen onderdelen een prominente plaats in, bijvoorbeeld voor marineschepen. Dit maakt het extra zorgelijk dat de regering in het jaarrapport het in het regeerakkoord geformuleerde voornemen bevestigt, om een soepeler exportbeleid voor wapenonderdelen in te voeren en op EU-niveau te bepleiten.

Een aantal van de grotere wapenexporten behelsden communicatie-, beheersings- en bevoorradingssystemen voor de schepen van de Egyptische, Indonesische en Thaise marines. Daarmee zet de trend van maritieme leveranties aan autoritaire, mensenrechten schendende regimes zich voort. Vooral Thales Nederland profiteert hiervan. Andere bestemmingslanden die onder dezelfde noemer vallen zijn ook ruimschoots op de klantenlijst vertegenwoordigd, waaronder Algerije, Mali, Maleisië, Thailand en Bahrein, alsmede kernwapenburen India en Pakistan.

Er werden 32 vergunningaanvragen, inclusief sondages (proefaanvragen), afgewezen. Dit is hoger dan de voorgaande jaren. Vooral voor die landen waar een aangescherpt wapenexportbeleid voor geldt vanwege de oorlog in Jemen, of de inval in Noord-Syrië – Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten (VAE) en Turkije – worden vergunningen geweigerd. Ook Egypte, Taiwan en China zagen twee of meer aanvragen afketsen. Tegelijkertijd houdt het aangescherpte beleid richting VAE een tweetal grote wapenexporten (lanceerinrichtingen en onderdelen voor radar- en beheersingssystemen) met een totale waarde van bijna 6 miljoen euro niet tegen.

Het is voor het eerst dat afgewezen sondages in het jaarrapport vermeld worden. Ook op een aantal andere punten neemt de transparantie toe. Zo wordt expliciet vermeld hoeveel vergunningen gaan om goederen die onder de anti-folterverordening vallen: 43, waarbij het steeds zou gaan om gebruik voor 'rechtmatige doeleinden'. Aan de andere kant neemt de doorzichtigheid en controleerbaarheid van wapenexporten af bijvoorbeeld doordat meer 'globale vergunningen' worden afgegeven. Hierbij worden bedrijven in hoge mate geacht zelf een controle op de eindbestemming uit te voeren. Ook het geheim houden van wat er uitgevoerd wordt, zoals dit jaar gebeurt met de wapendonaties aan Oekraïne, is een onwenselijke ontwikkeling.

Op het gebied van wapendoorvoer blijft de positie van Rotterdam als belangrijke internationale haven voor munitiedoorvoer een punt van zorg. Ook in 2021 gingen via deze haven weer grootschalige munitietransporten naar landen waar (vuur)wapengeweld en repressie door politie, veiligheidstroepen en krijgsmachten aan de orde van de dag zijn. Op de lijst van bestemmingen staan onder meer Thailand, Peru, Filipijnen, Zuid-Afrika, Indonesië en Maleisië.

Een NAVO-coalitie tegen Koerden?

LEIPZIG, 19 NOVEMBER 2016. DEMONSTRATIE "STOP ERDOGAN"
Foto: Strassenstriche.nl

Ooit wilde Rusland zelf bij de NAVO om terrorisme te bestrijden, maar na de flinke uitbreiding in 1996 met nieuwe leden verdween deze wens. Neutraal Finland bleef echter een bufferzone waarin Rusland – volgens afspraak – nooit zou binnenvallen.

De Russische agressie in Oekraïne dit jaar was reden voor Finland om toch lid te worden van de NAVO. Zweden maakte dezelfde keus. Maar daarvoor moesten ze voldoen aan de dictaten van Turkije dat dreigde hun lidmaatschap te blokkeren. Beide landen moesten hun 'steun' aan 'terroristische' Koerdische bewegingen stoppen, en een wapenembargo tegen Turkije opheffen. Dit embargo was ingesteld wegens herhaalde Turkse militaire acties in Noord-Syrië en Irak om de Koerdische vrijheidsstrijders te verzwakken.

Volgens Ludo De Brabander (vrede.be) criminaliseert de NAVO in zijn *Trilateral Memorandum*-akkoord de Koerdische beweging. Daartegenover wijst Ludo fijntjes op de Turkse bezetting in Noord Syrië en mensenrechten schendingen aldaar (2015-2016). Wijzend op het artikel van De Brabander antwoordde journaliste Frederike Geerdink (Koerdistan kenner) dat ze verwacht dat beide landen de zaak eerst wetmatig zullen beoordelen zoals hieronder vermeld. Het verbaasde haar wel dat De Brabander geen gewag had gemaakt van de Gülenbeweging, die alleen door Turkije als terroristische organisatie wordt gezien. "De Gülenci's staan wel op de uitleverlijst van Turkije," meldt zij.

"Nederlandse journaliste meegenomen door politie". Met deze kop meldde de NOS op 13 juli dat Geerdink, de betreffende journalist, was meegenomen door de politie in de Koerdische autonome regio in Irak. Ze moest terug naar Irak terwijl ze op weg was naar Kobani in Noord-Syrië om voor De Groene Amsterdammer een reportage over Koerdische verdeeldheid te schrijven en de sfeer te proeven. Lokale journalisten worden ook vervolgd of gehinderd vertelde ze aan journalistenplatform Villamedia en met hulp van de consul werd ze met een vliegtuigticket terug naar Nederland gestuurd. Ze werd "persona non grata" verklaard. Of dit iets met het onderwerp van de reportage te maken had, werd niet duidelijk. Wel is zeker dat Geerdink voorlopig Turkije niet meer inkomt, terwijl ze vindt dat haar contacten en kennis over Koerden uniek zijn. Of deze uitwijzing iets te maken heeft met de NATO afspraak weet ze niet (radio Ned1, 16/7) maar de journaliste is het gewend, want in 2015 had ze ook zo'n conflict.

WOEDE

Aansluitend op bovenstaande is het bericht (NRC 22/7) zeer alarmerend. Het gaat over dodelijk geweld in Zakho, een noordelijk toeristen oord in Irak, een autonoom Koerdisch gebied, waar bij een beschieting negen doden en tientallen gewonden vielen. De Iraakse premier Kamidi hield Turkije verantwoordelijk. De grote woede in Irak was zeer begrijpelijk. Turkije ontkent verantwoordelijk te zijn voor de aanval en geeft de PKK de schuld. De Iraakse regering was al niet blij met het grensoverschrijdend optreden van Turkije. De aanwezigheid van het Turkse leger en bases beschouwen zij als schending van de soevereiniteit en vreest annexatie van het gebied. Men overwoog de opschorting van diplomatieke betrek-

kingen. Diverse Westerse landen veroordeelden de beschieting maar niemand stelde Turkije verantwoordelijk.

Zou deze voorzichtigheid kunnen samenhangen met de NAVO afspraken? Alleen het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken riep op tot een spoedig onderzoek naar de toedracht. Hopelijk zal dit gebeuren.

RECHTSZAKEN

In een Koerdisch vredesblad van mei j.l. schreef Geerdink. over gerechtelijke procedures om het verbod op de PKK (Koerdische Arbeiderspartij) op heffen. In verschillende landen voeren advocaten op juridische gronden twijfel aan. Drie rechtszaken noemt Geerdink: in België, bij het Europese hof, en in Duitsland.

In Duitsland, waar de grootste Koerdische gemeenschap woont, is Koerdisch activisme sedert 1993 streng verboden. Dat verbod was indertijd gebaseerd op een verklaring van het ministerie van Buitenlandse Zaken dat de PKK vijandigheden tussen verschillende bevolkingsgroepen aanwakkerde en de territoriale integriteit van Turkije bedreigde. Intussen blijkt dit na de koerswijziging van Öcalan al lang veranderd naar een systeem van gedecentraliseerde democratie met gelijke rechten voor vrouwen en etnische en religieuze gemeenschappen. In maart dit jaar publiceerde Buitenlandse Zaken dat er in de benadering van de Koerden een nieuwe pagina moet worden geopend.

Ook het Europees Hof van Justitie kreeg kritiek op hun eisen dat de PKK iedere zes maanden op de terroristenlijst werd geplaatst. Op de uitspraak wordt nog gewacht.

In België is in 2020 definitief door het Hof besloten dat: “een partij die betrokken is bij een gewapend conflict niet tegelijkertijd een terroristische organisatie kan zijn, deze categorieën sluiten elkaar uit”. De zaak is tot het hoogste gerechtshof bevestigd, maar de staat weigert de uitspraak te erkennen.

Volgens Geerdink werd de PKK om politieke redenen op de terroristenlijst geplaatst. Ook vindt zij dat deze rechtszaken een instrument zijn voor Europese politici om van Turkije de terugkeer naar de onderhandelingstafel te eisen om de Koerdische kwestie op te lossen en de rechten van Koerden volledig te erkennen.

Anke Polak

COLUMN FEDDEMA

Opnieuw

Heb toch wel even geaarzeld te schrijven over de Russische oorlog met Oekraïne. Maar kan ik er wel om heen gezien m’n verleden? Ik mocht immers ooit mee in een door M. J. Faber geleide missie naar Moskou. En in de tijd van de anti-kruisraketten-actie leidde ik ’n dialoogmissie naar de toenmalige DDR.

Ook heb ik het in mijn jonge jaren, herinner ik me, betreurd dat er bij de opbouw van de internationale rechtsorde aan de drie grootmachten VS, China en Rusland in de VN het recht van veto is gegeven. Reden dat de VN nu nauwelijks iets kan doen in de oorlog, waarin Rusland betrokken is of de hoofdschuldige lijkt. Hoe er tegenaan te kijken vanuit de optiek van vrede lijkt de optie voor mij.

Als twee partijen of landen oorlog voeren is het de uitdaging voor derden te bemiddelen, naast hulp aan vluchtelingen uit beide landen. Het opvallende is dat geen der Westerse landen daarvoor koos. Ze kozen voor sancties en militaire hulp aan de zwakste partij – ook zware wapens en raketten. Ik geef toe dat een bemiddeling vanuit het Westen moeilijk zou zijn geweest, omdat behalve Rusland ook Oekraïne niet tot een compromis bereid leek. Op onderdelen, bijvoorbeeld inzake de uitvoer van graan is overigens wel iets bereikt via bemiddeling, maar Erdogan noem ik, hoewel lid van de NAVO, zeker geen vertegenwoordiger van het Westen. Behalve proberen te bemiddelen en een compromis te bedenken, gaat het bij alles wat je als derde partij doet om de-escaleren.

De solidariteit met Oekraïne, die velen in het Westen uiten, is overigens zeer begrijpelijk. Maar de vorm waarin is daarbij niet zonder schade. Zelf soldaten sturen naar Oekraïne om mee te vechten, is natuurlijk veel erger, maar deze wapens doen de strijd verder oplaaien.

Wat het Westen doet is emotioneel begrijpelijk, maar lijkt niettemin eerder escalatie dan de-escalatie en ook op ‘eigen rechtertje’ spelen, nu we vanuit de internationale rechtsorde de grootmacht Rusland niet tot de orde kunnen roepen. Polarisatie is troef en dat alles heeft als risico dat de oude tegenstelling tussen Oost en West eerder wordt versterkt dan verzacht. Met gevolgen die nog niet zijn te overzien.

Hans Feddema

Dr. Hans Feddema is cultureel antropoloog, gepensioneerd universitair docent aan de VU en in de politiek onder meer GroenLinks Statenlid geweest voor Zuid-Holland en bestuurslid van Vrede en de SVAG

Indiëweigeraars stonden niet helemaal alleen

Vele honderden jonge dienstplichtigen zagen het vlak na de Tweede Wereldoorlog niet zitten uitgezonden te worden naar Indië om daar tegen de Indonesische nationalisten te vechten. Toen de eerste dienstplichtigen begin mei 1946 de kazernes binnenkwamen was de *Republik Indonesia* **al tien maanden geleden uitgeroepen.**

Andere jongens die zich vanaf september 1944 (in de zuidelijke provincies) vrijwillig meldden hadden eerst het idee dat zij moesten helpen de Duitsers te verslaan en later de Japanners. Deze oorlogsvrijwilligers kwamen bedrogen uit toen zij tegen het leger van Soekarno werden ingezet. De dienstplichtigen van mei 1946 en later wisten dat zij overzee uitgezonden zouden worden.

Wie tot het besluit kwam, dat hij niet aan een nieuwe oorlog wilde meedoen, zeker niet een koloniale oorlog, stond er vaak alleen voor. Het pacifisme moest na de oorlog waar het geallieerde militarisme had gezegevierd opnieuw uitgevonden en georganiseerd worden.

Toch waren er ook personen die bereid waren dienstweigeraars en deserteurs te ondersteunen. Bijzondere, soms opvallende, maar niet onomstreden mensen

In de ogen van veel Indiëweigeraars was er vooral sprake van een sociaal-politiek probleem

met een eigen bijdrage aan de geschiedenis van de vredesbeweging. Uit radicaal-christelijke hoek waren ook Cor Inja en Al Jongkind zeer actief, die hier verder onbesproken blijven.

Een opvallende activist in de strijd tegen de uitzending naar Indië was Johannes Pootjes (1890-1970) uit Hilversum, oprichter van De Vredestichters, meestal vanwege zijn eruditie professor Pootjes genoemd. Hij had zijn geld verdiend met het zogenaamde Pootjesglas, glazen bordjes met opschriften in een speciaal ontworpen stijl, in het bijzonder geschikt voor winkeletalages van de 'betere' zaken.

Archief Vredesmuseum

Hij manifesteerde zich als een fel verdediger van het grondwettelijk verbod van uitzending overzee van dienstplichtigen. De grondwet was volgens Pootjes bij de Gratie Gods tot stand gekomen. Hij legde zijn opvattingen vast in een brochure 'De ramp in Nederlandsch-Indië'. Daarin noemt hij het staatsnoodrecht waar de regering zich op beriep onrecht: staatsnoodrecht is ongeschreven recht en daardoor onrecht.

Pootjes nodigde ieder die niet naar Indonesië wilde uit langs te komen bij hem thuis in Hilversum. Pootjes regelde de terugzending van 500 keurig verpakte uniformen naar het Ministerie van Oorlog.

Op 4 oktober 1946 deed de politie een inval in het huis van Pootjes, waarbij hij en de daar ondergedoken deserteur Joost van der Gijp gearresteerd werden.

Pootjes werd later nog eens gearresteerd en beschuldigd van zedenmisdrijven en in 1949 tot één jaar gevangenisstraf (waarvan zes maanden voorwaardelijk) veroordeeld. Door sommige Indonesiëweigeraars werd deze strafvervolging als een vorm van represaille van de regering beschouwd.

JAN FRANÇOIS

Vanuit de christelijk-pacifistische organisatie Kerk en Vrede, opgericht in 1924, was de Commissie van Voorlichting aan Gewetensbezwaarden tegen Militaire Dienst onder voorzitterschap van prof. dr. G.J. Heering actief. Uitvoerend secretaris was Jan François (1884-1948).

De Commissie ontving in de jaren 1946 ruim 2.000 brieven met het verzoek om inlichtingen over dienstweigering. Er waren in die jaren ruim 600 persoonlijke contacten. Van de 266 dienstplichtigen die een beroep op de wet deden en door de voorlichtingscommissie begeleid werden, werden er 156 erkend en 109 afgewezen. Wie tewerkgesteld werd in het werkkamp bij Usquert kon op enige nazorg van de voorlichtingscommissie rekenen, ook in de vorm van kerstpakketten en speelmateriaal, zelfs in de schrale tijden vlak na de oorlog.

Jan François (1884-1948) was een bijzonder man. Al jong voelde hij zich aangetrokken tot de beweging Rein Leven, die zich inzette voor onthouding van sterke drank en voor reinheid op seksueel gebied. Dat sloot aan bij de homoseksuele gevoelens die hij bij zichzelf ontdekte. Na de HBS vertrok hij in 1904 voor vier jaar Indië. Zo ontliep hij de militieplicht. Hij zette zich – niet zonder risico – in voor de emancipatie van homoseksuelen én van de Indische bevolking, ook toen hij tussen 1921 en 1935 terug was in Indië. In Nederland schreef hij in 1939 onder pseudoniem een brochure over de grote homovervolging in 1938, waarbij ruim 200 mannen op alle grote eilanden van de archipel betrokken waren. In augustus 1939 werd zijn brochure 'De Dienstweigeringswet, haar toepassing en haar gevolgen' gepubliceerd. Hij was toen al secretaris van de Commissie van Voorlichting aan Gewetensbezwaarden tegen Militaire Dienst. De brochure verscheen

HET INDIË-MONUMENT IN LEIDEN BEKLAD MET RODE VERF (2002).

Foto: Actiegroep Stop eerbetoon aan kolonialisme

gelijktijdig met de mobilisatie. In de laatste vier maanden van 1939 deden bijna 400 dienstplichtigen een beroep op de wet.

François was ook actief in de Shakespeare Club, de voorloper van het COC. Henk Akkerman, die in 1946 dienstweigerde en contact had met François, noemde hem 'een stokoude man'; in 1946 was hij 62 jaar; leeftijd en oorlog hadden zijn lijf getekend. François overleed eind 1948.

SCHUURMANS STEKHOVEN

Met twee studies en twee promoties was de arts-jurist dr. mr. dr. Willem Schuurmans Stekhoven (1894-1980) door de krijgsraad ingeschakeld bij de verdediging van Indiëweigeraars. De pleitnota´s van Schuurmans Stekhoven waren in een aantal gevallen identiek. Hij had geen hoge dunk van de dienstweigeraars die hij voor de militaire strafrechter verdedigde. Juridisch was er weinig in te brengen in het strafproces: feiten zijn onomstreden en de dienstweigeraar ontkende niet. De strafmaat was het enige punt dat ter discussie stond. Hierbij kon de psychische toestand van de dienstweigeraar te berde worden gebracht. Dat kon ook gerelateerd worden aan de criteria ´tropenvoldoende´ en ´tropenonvoldoende´.

In een zaak tegen een marinier was de geschiktheid voor de militaire dienst inzet bij de strafprocedure. De 21-jarige marinier was in november 1947 gedeserteerd en een jaar later gearresteerd. Advocaat Schuurmans Stekhoven wees erop, dat de betrokkene geen principiële dienstweigeraar was, maar verminderd toerekeningsvatbaar was en dat zou hem 'tropenongeschikt' maken. De krijgsraad meende dat een militair niet zo maar van mate van geestelijke stabiliteit kan wisselen, 'zoals een kokette van japon wisselt'. De militaire rechters verweten de raadsman min of meer van een sociaal-juridisch probleem een sociaal-medisch probleem te maken; hij zou zich niet bewegen "op de vaste bodem der feiten, doch op het drijfzand der bespiegelingen en abstracties." Vier jaar gevangenisstraf was het vonnis. Maar in de ogen van veel Indiëweigeraars was er toch vooral sprake van een sociaal-politiek probleem: dienstweigeren was een zaak van principe en rechtsgevoel.

HEIN VAN WIJK

Hein van Wijk (1907-1981) was voor de oorlog al actief geweest in de radicale beweging Jongeren Vredesactie. Daaruit kwam onder zijn voorzitterschap de Algemene Nederlandse Vredesactie (ANVA). Hein van Wijk was voor veel Indiëweigeraars een advocaat die aandacht had voor hun beweegredenen om te weigeren.

Vrijwel onmiddellijk na zijn vrijlating uit een Duitse concentratiekamp mengde hij zich in links-radicale discussie over Indonesië. Hij was meer pacifist dan antimilitarist: eerder voorstander van een beroep op de dienstweigeringswet (van 1923) dan een strafproces wegens desertie. Hij introduceerde het psychiatrisch onderzoek in de zaak van Erik Mispelblom Beijer om aan te tonen dat dat dienstweigeraars niet 'gek' zijn, maar stabiele personen kunnen zijn.

Hein van Wijk was ook Eerste Kamerlid voor de PSP.

Veel Indiëweigeraars kregen steun van uit de communistische beweging. De CPN was de enige politieke partij die oorlog tegen Indonesië afwees. De CPN was niet pacifistisch of antimilitaristisch (niet 'de wapens neer', maar 'de wapens hier'), maar antikolonialistisch. De partij had van oudsher veel ervaring met geheime operaties, het verbergen van mensen, het voorzien in illegaal werk en het hulp bij onderduiken. De CPN, de krant De Waarheid en de communistische Bond van Nederlandse Militairen (BNM) moesten formeel binnen de wet blijven, want hulp aan deserteurs en dienstweigeraars was een strafbaar feit. Maar het was mogelijk om Indiëweigeraars aan werk te helpen, vooral in fabrieken en op scheepswerven waar de communistische vakbond EVC invloed – om niet te zeggen grote macht – had. Na het opheffen van de BNM in 1946 liet de CPN de agitatie binnen het leger over aan haar jongerenbond Algemeen Nederlands Jeugd Verbond (ANJV). Tientallen anoniem gebleven CPN-ers, onder wie veel vrouwen van de Nederlandse Vrouwenbeweging (NVB), hebben zich ingezet voor praktisch hulp aan voortvluchtige deserteurs.

Heel veel Indiëweigeraars hebben – ondanks hun radicale keuze in restauratieve tijden – veel steun gehad van hun ouders: *right of wrong*, het blijft je kind. Er zijn ouders veroordeeld wegens het huisvesten van hun gedeserteerde zoon. Ook zij stonden aan de juiste kant van de geschiedenis. Indiëweigeraars hebben recht op wettelijk eerherstel, en dat geldt ook voor iedereen die hun hulp en steun, raad en daad heeft geboden.

Stan Meuwese

FONDS VREDESPROJECTEN HEEFT U NODIG!

Nog altijd voeren er mensen actie voor vrede. Zij kunnen uw steun goed gebruiken! Fonds Vredesprojecten steunt kleine radicale vredesacties aan de basis. Help mee.

IBAN NL54 INGB 0004738565
t.n.v. Fonds Vredesprojecten

BEKENDE DIENSTWEIGERAARS

Freek Tepper

Indiëweigeraar en kastelein

Freek Tepper kwam op 3 november 1926 ter wereld in een Amsterdams arbeidersgezin. Hij was 13 jaar toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Hij had net zijn enige opleiding achter de rug: zeven jaar lagere school. Toen hij in 1944 18 jaar werd kreeg hij een oproep voor de Arbeitseinsatz, maar hij dook onder. Begin 1945 werd hij gearresteerd en in Duitsland in een werkkamp tewerkgesteld. Na een aantal maanden wist hij te ontsnappen en bereikte met nachtelijke voettochten familie in Groningen.

Hij kreeg in 1946 zijn oproep voor militaire dienst. Hij zag het niet zitten om naar Indonesië te gaan, omdat hij vond dat de Indonesiërs gewoon recht hadden op hun onafhankelijkheid. Freek Tepper was geen pacifist of antimilitarist, maar iemand een sterk gevoel voor 'right & wrong'. Eigenzinnig, recht door zee. Die houding was versterkt door zijn arrestatie en tewerkstelling door de Duitsers.

Hij dook weer onder en kon zwart aan de slag in café De Blauwe Druif aan 'het' Singel in Amsterdam, waarvan de baas een geheide communist was. Drie keer werd hij opgepakt en drie keer kon hij aan de marechaussee ontsnappen. De vierde keer werd hij gearresteerd in de kelder van zijn woning.

Hij kwam terecht in het Algemeen Depot van de Koninklijke Landmacht in Schoonhoven, waar met keiharde discipline grote druk werd uitgeoefend op de dienstplichtigen om toch naar Indië te gaan. Hij kwam in handen van luitenant Koos van Kaam ('een onaangenaam heerschap') die alle nieuwe dienstweigeraars aan een stevig verhoor onderwierp. Freek bezweek niet voor de intimidatie ('gooi mij maar in het hok'). Hij kwam voor de krijgsraad en werd veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf. Enige maanden later werd hij in Kamp Spijkerboor in de Beemster geplaatst.

Na het uitzitten van zijn gevangenisstraf ging Freek Tepper weer aan de slag in de Amsterdamse horeca, in 1958 in het beroemde Café de Zwart aan het Spui, de buurman en tegenhanger van Café Hoppe. Was Hoppe trendy, De Zwart was de verzamelplaats van schrijvers, journalisten, uitgevers, advocaten en wetenschappers. Hij was een horecavakman, die nog eens derde werd bij het landskampioenschap bier tappen. Freek Tepper werd de kastelein die met zijn keurige verschijning en rondborstige gestalte duidelijk liet merken wat hij wel en niet acceptabel achtte. Freek Tepper behoorde tot de vaste entourage van de Amsterdamse binnenstad.

Hij ging in 1985 met pensioen en overleed in 1995 op 68-jarige leeftijd.

Freek Tepper kon duidelijke grenzen stellen en liet zich niets gezeggen, noch door lastige cafébezoekers noch door militaire autoriteiten.

Rob Tepper, *zoon van Freek*
Stan Meuwese

Geef voor de WRI

En het pacifistische geluid in Oekraïne

Elders in dit nummer vindt u een interview met Yurii Sheliazhenko. Hij is secretaris van de Ukraine Pacifist Movement (UPM), een organisatie die steevast een pacifistisch geluid laat horen in een wereld, die haast schreeuwt om Oekraïne verder te bewapenen om de oorlog tegen het Russische leger te winnen.

Yurii is daarnaast ook lid van de Council van War Resisters' International, een netwerk van vredesorganisaties waaronder ook de UPM. De UPM gebruikt het netwerk van de WRI om haar oproep tot geweldloosheid enorm te versterken. De reikwijdte van WRI is groot: meer dan 40 lid-organisaties wereldwijd. Ruim 100 jaar geleden opgericht, verenigt de WRI nog altijd degenen die zeggen: "Oorlog is een misdaad tegen de mensheid. Ik ben daarom vastbesloten geen enkele soort oorlog te ondersteunen en naar de opheffing van alle oorzaken van oorlog te streven."

Leden van het netwerk, van Zuid-Korea tot Colombia, sluiten zich veelal bij de internationale campagnes van de WRI aan. Daarnaast hebben ze een grote autonomie om eigen campagnes te voeren. Om het geluid tegen alle oorlogen – uitdrukkelijk niet alleen die in Oekraïne – authentiek te laten horen, stelt de WRI zich zo onafhankelijk mogelijk op. Ze vraagt voorzichtig geld aan bij fondsen, want geld kan vaak genoeg niet 'zuiver' zijn.

Daarom doen we een beroep op u om het werk van WRI financieel te ondersteunen. Daarmee steunt u indirect ook het werk van de Oekraïense Pacifistische Beweging. Maak een bedrag naar eigen keuze over op rekening NL84 TRIO 0212 1150 22 van Vredesbeweging Pais onder vermelding van 'Donatie WRI'. Een deel van lezers treft hiervoor een acceptgirokaart aan.

Vredesbeweging Pais

PIAZZA DELLA REPUBBLICA, ROME, 20 MEI **Foto: USB**

Staking tegen de oorlog

Op 20 mei vond in Italië een algemene staking plaats georganiseerd door volksbewegingen en alternatieve vakbonden. Het was een staking "tegen de oorlog, tegen de oorlogseconomie en tegen de regering van de oorlog."

Het initiatief ontstond uit syndicalistische vakbonden; allerlei anarchistische, pacifistische en feministische organisaties sloten zich aan. In het begin werd de staking geboycot door andere vakbonden. Toen zij echter zagen dat hun leden wilden meestaken, sloten zij zich aan en probeerden de demonstraties een meer economische of alleen anti-NAVO inhoud te geven. In de belangrijkste gemeenten bleef de demonstratie echter antimilitaristisch.

In veel steden organiseerden anarchisten ook bijeenkomsten in de werkplaatsen om de staking voor te bereiden, net zoals bij de nationale anti-oorlogsstakingen in 1991 en 2003 tegen de oorlogen in Irak en in 1999 tegen de oorlog in Kosovo. Helaas waren in veel steden studenten en migranten niet sterk vertegenwoordigd. Voor velen omdat er geen band is tussen vakbonden, migranten en studenten. en omdat vakbonden weinig aandacht geven aan oorlogen. Veel migranten uit Afrika en Azië zeiden ook dat zij wel aan stakingen maar niet aan demonstraties deelnemen, omdat er weinig overeenkomstige demonstraties werden georganiseerd tegen de oorlogen die in hun landen aan de gang zijn. Hoe dan ook, in vergelijking met de vorige algemene staking door vakbonden aan de basis, was de deelname succesvol. Het laat zien dat dit soort initiatieven mensen kan mobiliseren.

Scholen, openbare diensten, openbaar vervoer, logistieke knooppunten en fabrieken werden getroffen door de staking en in meer dan 20 steden vonden demonstraties plaats. In Rome 2.000 demonstranten, in Milaan 1.500 en in Reggio Emilia 300. In Turijn verzamelden stakers, vakbonden, en studentenverenigingen zich voor het bedrijf Collins Aerospace en later op het Piazza Castello. In Pisa trok een demonstratie door het centrum van de stad. Honderden mensen waren ook aanwezig bij de demonstraties in Genua, Bologna, Venetië, Firenze, Napoli, Triëst, Pisa, Palermo, La Spezia, Bergamo en Messina, Caserta. In veel van deze steden hebben anarchisten blokken of acties ter ondersteuning van de staking georganiseerd. Vakbonden die de staking hebben bevorderd, werken nu aan een internationale stakingsdag tegen de oorlog.

Vertaald en ingekort door Egbert Wever

tinyurl.com/italystrike

Nepnieuws, wat doen we ermee?

In de Erasmus week, dit jaar met als thema 'Oorlog en vrede', organiseren Bibliotheek Rotterdam, Huis van Erasmus, en Het Humanistisch Vredesberaad een informatie- en debatavond.

Een boeiende en leerzame avond over de herkenbaarheid van nepnieuws. Hoe krijgen kinderen en volwassenen inzicht in desinformatie en hoe kunnen zij zich ertegen verdedigen?

Met:
- Filmopnamen van een vormingsles, Leergang Burgerschap (www.huisvanerasmus.nl);
- Historicus en mediaspecialist Pien van der Hoeven over o.a. nepnieuws in oorlogen;
- Spinozaprijswinnaar Lieven Vandersypen over fake-wetenschap;
- NRC-journaliste en Midden-Oosten deskundige Carolien Roelants.

Tevens de prijsuitreiking 'Journalist voor de vrede 2022'

Vrijdag 28 oktober 20.00 - 22.00 uur. Inloop vanaf 19.30 uur. Bibliotheektheater, Hoogstraat 110, 3011PV Rotterdam. Toegang vrij, aanmelding via de website van de Bibliotheek Rotterdam

Anke Polak

Stop Wapenhandel doet onderzoek en voert actie tegen wapenexport en wapenindustrie. Ons werk is mogelijk dankzij giften en donaties. Help ons met een gift op rekening NL.11.TRIO.0380.407.380 tnv Stop Wapenhandel, Amsterdam

Stop Wapenhandel

De betekenis van Bart de Ligt (1883-1938)

War Resisters' International werd in 1921 in Nederland opgericht. Onder de toenmalige naam Paco ("vrede" in Esperanto) bereidde zij een internationale conferentie voor, die in 1923 in Londen werd gehouden en waarin WRI zijn huidige naam kreeg

In dat jaar werden de eerste grote internationale manifesten verspreid, zoals het onsterfelijke *Krieg dem Kriege* van Ernst Friedrich met zijn aangrijpende fotoserie van verminkte frontsoldaten. Een ander onsterfelijk manifest verscheen elf jaar later: *Mobilisatie tegen de Oorlog* van Bart de Ligt, dat in 1934 als document werd aangenomen.

Het is een handboek in welhaast soldateske stijl, met een categorische opsomming van daden: dienstweigering, demonstratie, politieke agitatie, sabotage, blokkade, boycot. Dat alles tegen objecten en bewegingen in de gehele maatschappij. Dus niet alleen tegen leger, legerleiding, legerwerving en verheerlijking van het leger op school of door parades, monarchistisch vertoon en verheerlijking van geweld. Maar ook tegen de economische orde die tot oorlog leidt: wapenproductie, al dan niet politieke reclame voor wapens, wapenhandel en speculatie, werk in wapenfabrieken of – in een vakbond – gedogen dat oorlog wordt bevorderd zodat de ondernemer eraan verdient. Uiteindelijk komt dit neer op strijd tegen elke ideologie van discipline en hiërarchie. De *Mobilisatie* roept elke burger op tot individuele en massale strijd tegen de oorlog en de vernietiging van de staatsinstellingen, die logischerwijs met de hiërarchische discipline van de oorlog verbonden zijn. Tegen dat alles is (geweldloos) machtsoptreden van alle individuen, gezamenlijk van onderop, dus van de massa van de maatschappij zelf het juiste antwoord. Ook hier de leuze: strijd, ofwel oorlog tegen de oorlog, – vrede en oorlog zijn met elkaar onverenigbaar. Ondernemers en investeerders die zich in de bestaande handel vredig voelen zijn niet vreedzaam.

Bart de Ligt haalde in 1915 als dominee in Nuenen op vijfendertigjarige leeftijd de kranten doordat hij met verschillende Nederlandse predikanten opriep tot dienstweigering (Diensweigeringsmanifest). Hiervoor werd hij tot een maand gevangenisstraf veroordeeld wegens aanzetting tot desertie en omdat hij werkzaam was in het mobilisatiegebied werd hem de toegang tot Noord-Brabant en Limburg ontzegd, zodat hij niet meer kon preken. Hij kwam tot de overtuiging dat godsdienst een hiërarchie met de daarbij behorende discipline in stand hield waaruit oorlog voortkwam. Kerk en staat waren zozeer bij oorlog betrokken dat voor hem een maatschappij zonder staat, opgebouwd vanuit een strijdbare bevolking, vanuit anarchistische beginselen, de enige oplossing was.

ANTIMILITARISME

De Ligt sloot zich aan bij de Internationale Antimilitaristische Vereniging van Domela Nieuwenhuis. Na diens dood werd hij één van de initiatiefnemers van de oprichting van het Internationaal Antimilitaristisch Bureau (IAMB) in 1921, waarvan Albert de Jong secretaris was. Omdat Albert de Jong in datzelfde jaar betrokken was bij de oprichting van een anarchistische vakbond, waren beide betrokken bij de organisatie van een algemene werkstaking voor de in-vrijheidstelling van de veroordeelde dienstweigeraar Herman Groenendaal, die een hongerstaking hield. Voor de oproep tot deze staking werden zij krachtens de Revolutiewet van 1921 wegens opruiing opgepakt en tot een maand gevangenisstraf veroordeeld. Staking en hongerstaking werden beëindigd toen andere anarchisten een bomaanslag pleegden voor het huis van de procureur-generaal. Daardoor werd bij werkstaking tegen de oorlog of het militarisme geweldloosheid de norm.

In 1925 verhuisde De Ligt om gezondheidsredenen naar Petit Lancy dichtbij Genève, waar de Volkenbond gevestigd was. Daar ging hij zich meer aan studie en internationale contacten wijden. Zijn redactie van het IAMV-blad *De Wapens Neer* liet hij aan anderen over en zelf werd hij medewerker van het culturele tijdschrift van *De Stijl* en *I10*. Verder richtte hij een eigen tijdsschrift op, *Bevrijding*, waarin hij zijn contact met de oorspronkelijke oprichters van WRI herstelde. Opmerkelijk is dat zijn *Mobilisatie* in Nieuwe Niedorp werd uitgegeven, waar de predikant N.J.C. Schermerhorn zijn gemeente niet het gezag van God maar een vredeswil uit eigen overtuiging bijbracht – geen strijd tegen de Satan, maar tegen de oorlog. Intussen ontdekte De Ligt al snel dat de Volkenbond in zijn organisatie van staten geen garantie tegen oorlog kon zijn. Daarom zocht hij zijn heil in "de directe actie tegen oorlog […] als een soort verzekering tegen politieke ongelukken."

Tegenover het staatsgezag stond volgens De Ligt de persoonlijke overtuiging van elk denkend individu en de macht van individuen om zich te verenigen en tegen de staat te verzetten: "de vrijheid van persoonlijkheid en maatschappij, die door strijd zal moeten worden veroverd," en daarmee bedoelt hij revolutie tegen de staat. Het begin daarvan ziet hij in de massale strijd van de bevolkingen in gekoloniseerde gebieden als Brits-Indië. Hij schrijft: "De beweging voor directe actie […], die eens spontaan uit enkelingen en massa's opkwam, ontspringt aan een diep gevoel van verantwoordelijkheid ten opzichte van het eigen gedrag en van de geschiedenis der mensheid. Ze is het resultaat van een grote zedelijke kracht. Daarom kunnen woorden als *passieve weerstand* of *lijdelijk verzet* haar karakter niet vertolken." Zoals de directe actie door Gandhi vanaf 1925 tegen koloniale heersers werd toegepast kan die ook tegen de staat als oorlogssysteem gebruikt worden.

Daarom zocht De Ligt contact met tegenstanders van het kolonialisme als Gandhi, Nehru, Einstein en Aldous Huxley. Hij oriënteerde zich daarbij bewust op de niet-Westerse wereld. Met Gandhi had hij regelmatig correspondentie en gesprekken, met name toen die in de ja-

PLAQUETTE VAN BART DE LIGT IN HET KERKJE VAN NUENEN GEMAAKT ALS EERBETOON AAN ZIJN VREDESPREEK UIT 1915. **Beeldhouwer: Ruud Bartlema**

ren '30 in de omgeving van Genève redevoeringen hield. Dit leidde regelmatig tot vertalingen van hun werk in het blad *Bevrijding*, het orgaan van de Nederlandse afdeling van WRI en waarvan hij hoofdredacteur was.

VREDE ALS DAAD

Zijn anarchistische opvattingen ondersteunde hij met afzonderlijke eigen benaderingen van de Westerse cultuurgeschiedenis, wat o.a. zou blijken uit zijn biografie van Erasmus, schrijver van *Lamentario pacis* (Klacht van de Vrede) tegen de oorlog van Karel V tegen Frankrijk, en uit een boek over de Renaissance als grondslag van anti-absolutistische teksten zoals *Le contre-un* van Etienne de la Boëthie, het Wilhelmus of het werk van Hugo de Groot. Langs deze weg kon er een brug worden geslagen tussen de "min of meer afzonderlijke wereld" van het antimilitarisme en de westerse wereld. Een brug die nodig was omdat men juist in de niet-westerse culturen modellen van directe actie of wijsgerige gedachten kon vinden die als bewijsmateriaal konden dienen voor de haalbaarheid van de *Mobilisatie*.

Een en ander heeft geleid tot het werk *Vrede als Daad, beginselen, geschiedenis en strijdmethoden van de directe aktie tegen oorlog over de gehele wereld*, dat in twee delen verscheen (1931, 1933), uitgegeven door Van Lo waaruit hierboven al herhaalde malen is geciteerd. Het was zijn antwoord op een ideologie waarin Constantijns godsdienstig denken de begrippen vrede en gerechtigheid tot een systeem van staatkundige onderdrukking liet verworden. Het zijn de individuele geesten die het antwoord geven op de totalitaire leuzen die tot oorlog leiden en voor wie de weg moet worden opengelaten. In *De wedergeboorte van Maria* wordt aangegeven hoe natuurlijk leven van mannen en vrouwen door de eeuwenlange druk van patriarchale regels is belemmerd. Waarachtig menselijk leven was eerst mogelijk als niet slechts de man, maar ook de vrouw, als moeder, als minnares en als persoonlijkheid zichzelf kon worden. Hij wijst op bestaande mythes en culturen waarin het westerse monogame huwelijk een remming is voor werkelijk persoonlijke ontplooiing van de vrouw. Met zijn beroep op latente tegencultuur nam hij afstand van historisch materialistische benaderingen, die naar zijn mening leidden tot partijdiscipline.

Mobilisatie tegen de oorlog is nog steeds de finale oproep tot elk individu om over te gaan tot massa-actie. Het is een uitwerking van de idee van algemene werk- en betaalstaking tegen de oorlog die tien jaar tevoren ook onderdeel uitmaakte van anarcho-syndicalistische vakbondsactie in Nederland. Daar heeft men van het geweldloze initiatief afgezien. Ook in 1935 besloten de anarchisten dat gewapende strijd als verzet tegen fascisme niet kon worden uitgesloten – het antwoord van Franco's slachtpartij tegen een nagenoeg ongewapende arbeidersopstand in Asturië onder een "liberale" regering die handelscontacten zocht met het Derde Rijk. Maar de oproep tot massale actie is nog steeds geldig, zolang staten de illusie koesteren dat versterking van het leger en de bewapening de oorlog kunnen tegengaan.

Jan Bervoets

Oorlog in Ethiopië

De burgeroorlog in Ethiopië breidt zich uit. Meer dan een miljoen mensen proberen aan het geweld van de regeringstroepen en de TLPF te ontkomen en ontvluchten Tigrah, Amhara en Afar. Zij proberen in vluchtelingenkampen te overleven.
Zij hebben alles verloren behalve honger en wanhoop.

Foto's: *Erberto Zani*
Voor meer info:
erbertozani.com

IOM • OIM
IOM • OIM

VredesMagazine informeert over oorlog en vrede, over machtspolitiek en veiligheidsbeleid, maar ook over alternatieven voor geweld en het opbouwen van een vredescultuur. Vredesmagazine analyseert, stemt tot nadenken en schudt mensen wakker.

Neem een abonnement of vraag een gratis proefnummer aan!

www.vredesmagazine.nl

Abonnee worden

VredesMagazine wordt gratis toegezonden aan leden van het HVP, Pais en ook aan donateurs van Stop de Wapenwedloop en VD AMOK. Als u Vredes-Magazine regelmatig op uw deurmat wilt vinden kunt u dus lid of donateur worden van een of meer van deze organisaties. Zie de beschrijvingen op deze pagina. Een abonnement zonder ergens lid of donateur van te worden is ook mogelijk via opgave aan: VredesMagazine, Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft of info@vredesmagazine.nl

VredesNieuws

Wilt u het nieuws van en voor de vredesbeweging sneller en uitgebreider? Abonneer u dan gratis op onze e-mailnieuwsbrief VredesNieuws via: www.vredesbeweging.nl/nieuws/aanmelden.php

Het Vredesmagazine en zijn organisaties

VD AMOK

Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht
030 8901341, www.vdamok.nl

VD AMOK is de voortzetting van de samenwerking tussen de Vereniging Dienstweigeraars (VD) en het Antimilitaristies Onderzoekskollektief (AMOK). We doen onderzoek op het gebied van oorlog en vrede en leveren zo een bijdrage tot een radicale vredesbeweging in de vorm van berichtgeving en analyses. Voor VredesMagazine maken wij de onderzoeksdossiers. Giften ter ondersteuning van ons documentatiecentrum en kantoor (waar ook Vredesmagazine wordt gemaakt) zijn welkom op NL28INGB 0005 5676 07 t.n.v. VD AMOK Utrecht. Twitter: @keesamok, sinds vijf jaar vrijwel dagelijks tweets over kernwapens, wapenhandel en militaire interventies. Blog: troepenbewegingen.blogspot.nl – enkele malen per week berichten over militaire bases, troepenverplaatsing, bewapening en geheime diensten.

HAAGS VREDESPLATFORM

Secretariaat: Jan Bervoets, Valkenboskade 461, 2563 JC Den Haag, tel 070-3922102.
e-mail: jan.bervoets@casema.nl.
website: www.haagsvredesplatform.nl

VREDESBEWEGING PAIS

Vredesbeweging Pais is de Nederlandse tak van War Resisters' International. Onze wortels gaan terug tot de Eerste Wereldoorlog.

Vredesbeweging Pais staat voor het ideaal van een wereld zonder oorlog en voor een geweldloze, duurzame en rechtvaardige samenleving. We zijn daarvoor op vele manieren actief in Nederland en via de WRI in de hele wereld. Wilt u lid worden, ons steunen of zelf meedoen, kijk dan op: www.vredesbeweging.nl of bel: 015-7850137. Twitter: @vredesbeweging. Facebook: facebook.com/vredesbeweging.

STOP DE WAPENWEDLOOP

Stop de wapenwedloop is van oorsprong een "samenwerkingsverband", ontstaan bij de opkomst van de massabewegingen, zoals tegen de neutronenbom aan het eind van de jaren zeventig jaren en die tegen de plaatsing van kruisraketten, bijna 30 jaar geleden.

Het vraagstuk van de strijd tegen oorlog heeft vele facetten. Hoe oorlog bestreden moet worden, daarover zullen wel verschillende benaderingen blijven bestaan. Maar deze strijd moet wel plaatsvinden, en daartoe blijft een boven partijen en richtingen uitstijgende vredesbeweging een noodzaak.

WILPF- WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR PEACE AND FREEDOM

Laan van Nieuw Oost-Indië 252, 2593 CD, Den Haag tel: 070 3974682 (secretariaat) of 0345 615105 (penningmeester),
e-mail: info@wilpf.nl.

Website: www.wilpf.nl met aankondigingen van bijeenkomsten en documenten over: Militaire escalatie, Vluchtelingen, Ruslands inval in Oekraïne, etc.

HUMANISTISCH VREDESBERAAD

Postbus 235, 2300 AE Leiden, 06 47139247,
e-mail: info@humanistischvredesberaad.nl
website: www.humanistischvredesberaad.nl
met actualiteit rond conflicten.

Website: www.humanistischvredesberaad.nl met actualiteit rond conflicten: Shireen Abu Akleh, Artsen voor Vrede, WK in Qatar,etc. Op 28 oktober in bibliotheek Rotterdam: Uitreiking Vredesprijs voor Journalistiek 2022 en informatie en debat over nepnieuws.

Onderzoeksdossier VD AMOK

• DE NIEUWE KOUDE OORLOG:

historische vergelijking, klimaat, racisme, systeemoorlog •

• *Escalatierisico in Oekraïne* •

Dit dossier is een product van VD AMOK. Redactie: Kees Kalkman, Jan Schaake

Over de kans op een Derde Wereldoorlog en hoe die te verhinderen

De Tweede Koude Oorlog

In de afgelopen jaren is in de media regelmatig melding gemaakt over de komst van een nieuwe Koude Oorlog. De spanningen tussen China en de Verenigde Staten worden dan vergeleken met die tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten na de Tweede Wereldoorlog. Voor militaire denkers voelt dat in eerste instantie als een bevrijdende terugkeer naar bekend gebied. Komt er na drie decennia een einde aan de verwarrende situatie, waarin niet staten, maar allerlei ongrijpbare terroristische groeperingen en nationalistische en religieuze fanatici de internationale verhoudingen op scherp zetten? Gaan we terug naar de afschrikking door 'wederzijds gegarandeerde vernietiging'? Of is er te veel veranderd om in termen van terugkeer te denken? Kunnen we nog iets leren van de geschiedenis? Deze beschouwing probeert op een aantal van deze vragen een antwoord te vinden. In paragraaf 1 gaan we in op de verschillen en overeenkomsten tussen de twee koude oorlogen. We concluderen dat de huidige situatie meer lijkt op die van vóór de Eerste Wereldoorlog dan op die van na de Tweede Wereldoorlog. In paragraaf 2 staan we stil bij het 'interbellum' tussen beide koude oorlogen, de periode 1990-2020. In paragraaf 3 gaan we in op de militaire implicaties van de klimaatcrisis, die een belangrijk onderscheid vormt tussen beide koude oorlogen. In paragraaf 4 kijken we naar mogelijke implicaties van nieuwe militaire technologie. In paragraaf 5 besluiten we met enkele aanbevelingen voor acties die moeten voorkómen dat de Tweede Koude Oorlog eindigt in een nieuwe wereldoorlog.

IN 1959 SPREKEN NIKITA CHROESJTSJOV EN VICE-PRESIDENT RICHARD NIXON MET ELKAAR OVER KAPITALISME EN COMMUNISME IN DE SETTING VAN EEN AMERIKAANSE TENTOONSTELLING; OOK WEL KITCHENDEBATE GENOEMD.

Foto: Thomas O'Halloran

DIT ESSAY WAS OORSPRONKELIJK BEDOELD als materiaal voor de NAVO-werkgroep van de aangekondigde manifestatie 'Future without War'. Omdat het programma is omgevormd tot een 1-daagse bijeenkomst 'Not Our War' in de Kargadoor te Utrecht op 10 september, is de werkgroep vervallen. Daarom publiceren we deze tekst hier met uitzondering van paragraaf 4 die voor het grootste deel al in VredesMagazine nr. 4-2021 op p. 11 werd opgenomen (*www.vredesmagazine.nl/tijdschrift/VredesMagazine2021-4.pdf*).
De hierin behandelde kwestie over bewapende drones heeft inmiddels in Duitsland geleid tot het besluit om de inzet daarvan te onderwerpen aan een uitgebreid protocol waarbij de Bondsdag kan meekijken en hopelijk controleren. (KK)

1 OVEREENKOMSTEN EN VERSCHILLEN

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de huidige situatie en die tussen 1945 en 1989? Een belangrijke overeenkomst is het enorme militaire overwicht van de Verenigde Staten – waarbij natuurlijk altijd de vraag gesteld kan worden, of het overwicht ook nuttig gebruikt kan worden. In 2021 bedroegen de militaire uitgaven van de VS 801 miljard dollar. Dat is ruim meer dan de militaire uitgaven van China (293), India (77), het Verenigd Koninkrijk (68), Rusland (66), Frankrijk (57), Duitsland (56), Saoedi-Arabië (56), Japan (54), Zuid-Korea (50) bij elkaar (cijfers SIPRI).

Wat in bovenstaande opsomming meteen opvalt, is dat de militaire uitgaven van China in 2021 meer dan viermaal zo groot waren als die van Rusland. Waar Communistisch China tijdens de Eerste Koude Oorlog nog een soort junior partner was voor de Sovjet-Unie, zijn de rollen nu omgekeerd. Dat geldt niet voor de verhoudingen aan Westerse zijde. Europa blijft een junior partner van de Verenigde Staten. Toch is er ook aan westerse kant wel iets veranderd. Door de economische en militaire opkomst van China heeft het simpele gegeven dat de VS niet alleen aan de Noord-Atlantische Oceaan, maar ook aan de Stille Oceaan liggen, een grotere militaire betekenis gekregen dan 60 jaar geleden. Dat was des te meer het geval toen de potentiële bedreiging door Rusland na de ineenstorting van de Sovjet-Unie in de jaren negentig verder verschrompelde. In de afgelopen twintig jaar is weliswaar in Rusland sprake van enig economisch (vooral in het eerste decennium van deze eeuw) en militair herstel, maar alle Europese landen hebben een (veel) hoger inkomen per hoofd van de bevolking en de militaire uitgaven van alleen al Frankrijk en Duitsland zijn hoger dan die van Rusland. De aanval op de Oekraïne heeft de Russische dreiging weer wat kleur op de wangen gegeven, maar de kans dat de Russische troepen door zullen stoten naar andere Oost-Europese staten lijkt bijzonder klein. Niet alleen is onduidelijk welke strategische doelen Rusland daarmee zou kunnen bereiken; het is onwaarschijnlijk dat het dan opnieuw op de stilzwijgende ondersteuning van China zou kunnen rekenen. Daarvoor zijn de economische relaties tussen China en Europa te belangrijk.

Tijdens de Eerste Koude Oorlog werden de tegenstellingen op twee manieren omschreven: in termen van economische systemen: kapitalisme tegen communisme en in termen van politieke systemen: democratie tegen dictatuur. Dat is nu anders. Er zijn in feite geen communistische landen meer, alleen nog maar kapitalistische landen. In het ene land heeft de staat meer invloed in de economie dan het andere, maar de verschillen zijn niet fundamenteel, maar eerder gradueel. Nergens is meer sprake van een door de staat geleide planeconomie. De tegenstellingen in de Tweede Koude Oorlog worden ideologisch eigenlijk alleen nog maar in termen van democratie versus dictatuur geschilderd. Het toch al niet erg geloofwaardige verhaal, dat kapitalisme en economische ontwikkeling automatisch zouden leiden tot democratie, is door de economische successen van China nog minder geloofwaardig geworden. Dictators in de hele wereld willen graag van China leren, hoe economische ontwikkeling gerealiseerd kan worden zonder dat ze het vermogen verliezen om zichzelf en hun gunstelingen te verrijken.

KAPITALISME EN DEMOCRATIE

De relatie tussen democratie en kapitalisme is complex. Vrij ondernemerschap staat op gespannen voet met vergaande controle van de staat over de economie. Maar vrij ondernemerschap is nog niet hetzelfde als democratie. Democratie betekent regering door het volk. Als de meerderheid van het volk ontevreden is, moet democratie garanderen, dat er andere leiders aan de macht komen. Maar als de meerderheid van het volk tevreden is, is dat nog geen bewijs dat er sprake is van een democratie. In een democratie worden ook de rechten en belangen van minderheden beschermd. In een democratie bestaat de mogelijkheid om kennis te nemen van informatie uit verschillende bronnen. En in een democratie zijn rechters onpartijdig. Het is gemakkelijk om cynisch te worden over de claims van Westerse landen, dat zij opkomen voor democratie. In de afgelopen decennia hebben de Verenigde Staten vooral in Latijns-Amerika steeds opnieuw dictaturen ondersteund of aan de macht geholpen tegen populaire bewegingen, die de belangen van grote ondernemingen leken te bedreigen. Ook in de VS zelf vragen veel burgers zich af, wat de betekenis van democratie eigenlijk is, als de staatsorganen in wetgeving en in rechtspraak systematisch de rijken bevoordelen. Er is nog wel een vrije pers, maar die werd zelfs door President Trump leugenachtig genoemd. Dit speelt wellicht in mindere mate, maar

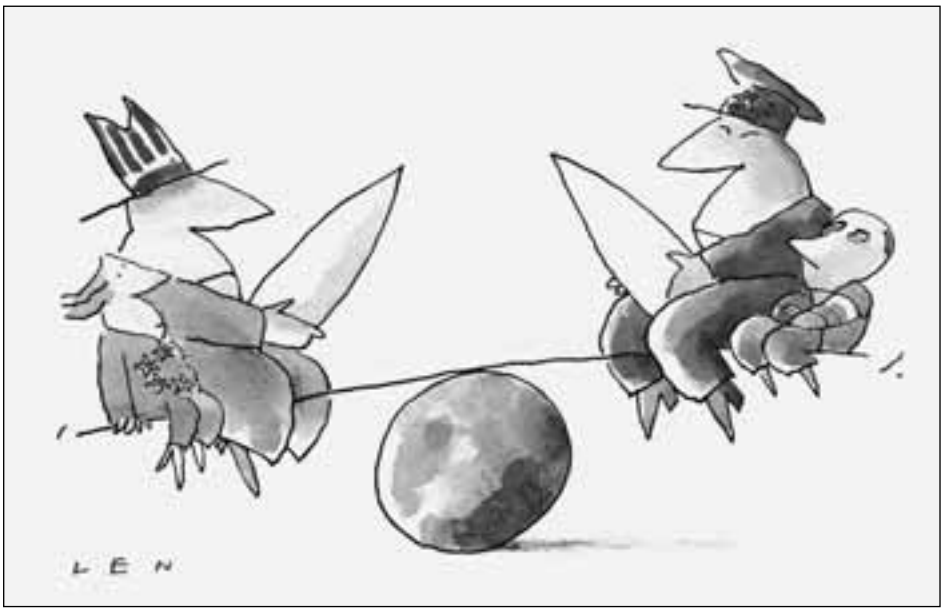

Tekening: Len Munnik

toch zeker ook in Europa, waar in verschillende landen ten minste twee pijlers van de democratie, de onafhankelijkheid van de rechtspraak en de persvrijheid, onder druk staan. En waar de democratie goed geregeld is, door inspraak van burgers en door wettelijke bezwarenprocedures, wordt zij door Chinese commentatoren belachelijk gemaakt. Zulke democratie zou de besluitvorming rond belangrijke infrastructurele projecten en klimaatmaatregelen, bijvoorbeeld in de energietransitie, onnodig vertragen. Wie in de Koude Oorlog met China de democratie wil hooghouden, zal ervoor moeten zorgen dat de democratie soms slagvaardiger wordt, maar vooral dat de grote meerderheid van de bevolking voordeel heeft van het overheidsbeleid en het als rechtvaardig ervaart.

In de Tweede Koude Oorlog zal ideologisch gezien de tegenstelling tussen democratie en dictatuur belangrijker worden. Waar de Amerikanen op dit punt al veel aan geloofwaardigheid hebben ingeleverd, is het des te belangrijker dat Europa het vaandel van de democratie hooghoudt. Dan moeten de waarden en instellingen van de democratie krachtig verdedigd worden tegen de krachten van nationalisme, racisme en xenofobie. Dat gaat alleen lukken, als de burgers erop kunnen vertrouwen dat de overheid hun stem hoort en rechtvaardige beslissingen neemt. Een bloeiende democratie in Europa vormt echter geen garantie dat Europa van oorlog verschoond blijft.

DE EERSTE WERELDOORLOG

Een conflict dat ideologisch gekleurd is in termen van democratie tegen dictatuur, dat hadden we al eens. Het herinnert aan de Eerste Wereldoorlog, waarin President Wilson het Amerikaanse Congres opriep om in te stemmen met een oorlogsverklaring tegen Duitsland om de wereld *safe for democracy* te maken. In vele opzichten lijkt de situatie van nu minder op die van na de Tweede Wereldoorlog en meer op die van vóór de Eerste Wereldoorlog. Ook toen stonden er uitsluitend kapitalistische landen tegenover elkaar met zeer uiteenlopen politieke systemen: het opkomende Japanse keizerrijk, het Russische tsarenrijk, het Duitse keizerrijk, de Oostenrijks-Hongaarse monarchie, het Britse Rijk, het Ottomaanse rijk. Net als nu was er sprake geweest van een langdurige periode van globalisering, waarin internationale handelsstromen sterk waren gegroeid, koloniën gesticht en invloedssferen afgebakend. Net als nu waren sommige landen niet tevreden met de wijze waarop invloedssferen en toegang tot allerlei belangrijke hulpbronnen verdeeld waren. Net als nu werden verschillende landen geleid door staatshoofden die hun ego, hun macht en hun eigen belangen lieten prevaleren boven het gezond verstand en het algemeen belang.

PRESIDENT WOODROW TERUG NA HET AFSLUITEN VAN VERDRAG VAN VERSAILLES, 1919

Foto: US navy

Vooral de eerste weken van de Eerste Wereldoorlog lieten zien, hoe vredelievende en democratische partijen in Europa het onderspit dolven in de strijd met opgezweept nationalisme. De muiterijen en stakingen waar de vredespartijen op gehoopt hadden, kwamen pas aan het einde van de oorlog en dan vooral in de landen, die de oorlog aan het verliezen waren, Rusland en Duitsland. Nationalisme blijkt ook in onze tijd naast religie en racisme nog steeds een belangrijke emotie te zijn. Het is niet onwaarschijnlijk dat racisme in de Tweede Koude Oorlog een grotere rol gaat spelen dan in de eerste. Straks wordt er weer gesproken over het 'gele gevaar'. Niet onbelangrijk is in dit verband dat in heel Zuidoost-Azië onderhuids anti-Chinese sentimenten bestaan, die om de zoveel tijd tot uitbarsting komen. De Chinezen op hun beurt lijken de Indiërs als een minderwaardig ras te beschouwen.

Er zijn talloze boeken geschreven over de vraag, wie er schuld had aan de Eerste Wereldoorlog. De Engelse politicus Lloyd George zei achteraf, dat Europa er min of meer "instruikelde". Vaak wordt de moordaanslag op Oostenrijks troonopvolger Aartshertog Franz Ferdinand in Sarajevo (28 juni 1914) als aanleiding genoemd voor de Eerste Wereldoorlog. Meer dan een aanleiding was het natuurlijk niet. De geradicaliseerde anarchist Princip kon niet vermoeden dat hij met zijn aanslag heel Europa in brand zou zetten – evenmin als de vliegtuigkapers van 11 september 2001 konden vermoeden dat als gevolg van hun actie vele tienduizenden Afghanen zouden sterven. We weten niet of er een verband is tussen de drone-aanval op Saoedi-Arabische olie-installaties door Jemenitische rebellen op 14 september

2019, hoogstwaarschijnlijk met steun van Iran, en de moordaanslag op een Iraanse generaal, nota bene op Iraaks grondgebied, minder dan vier maanden later. Wat we wel geleerd hebben, is dat kleine groepjes en zelfs individuen met moderne wapentechnologie incidenten kunnen veroorzaken, die wellicht later worden gezien als de lont in het kruitvat.

MISREKENINGEN

Het is heel onwaarschijnlijk dat botsende economische belangen zullen leiden tot een direct militair conflict tussen de Verenigde Staten en China. In dat opzicht zal de nucleaire afschrikking ook hier zijn werk doen. Maar de economische en ook de conventionele militaire macht van China zijn veel groter dan die van Rusland ooit waren in de Eerste Koude Oorlog. Misrekeningen zijn altijd mogelijk. Als de Oeigoeren in China zich onder druk van culturele repressie tot gewapende terroristen ontwikkelen, zullen de 'democraten' in het Westen dat niet zo gauw veroordelen. Wat gebeurt er wanneer die terroristen blijken te beschikken over Amerikaanse drones?

Het gevaar van de nieuwe Koude Oorlog zit niet zozeer in een dreigende nucleaire apocalyps, ook al is die dreiging nooit nul. Het gevaar zit hem veel meer in uit de hand lopende incidenten, misrekeningen, overmatig vertrouwen in technologie, misplaatst zelfvertrouwen en eigendunk in de hoogste regeringskringen, racistische karikaturen van de tegenstander en angst voor gezichtsverlies. De klimaatcrisis verhoogt de kansen dat men ergens een oorlog instruikelt. Anders dan in de Eerste Koude Oorlog is Europa misschien niet het meest voor de hand liggende slagveld, omdat de kansen op escalatie daar enorm groot en evident zijn. De afschrikkingstheorie leert ons, dat het verstandig is om die kansen zo hoog mogelijk te houden. De keerzijde daarvan is dat de gevolgen van misrekeningen ook enorm groot zijn. De afschrikkingstheorie leert ons ook, dat het niet geloofwaardig is, wanneer een partij zich in een alles of niets situatie manoeuvreert. Dreigen met een aanval met Amerikaanse atoomraketten op Moskou in reactie op een grensoverschrijding van de Russen in Estland, is niet erg geloofwaardig. Daarom worden er tussenliggende, conventionele escalatiestappen bedacht en zijn er Amerikaanse troepen aanwezig, die in elk geval garanderen dat de Amerikanen onmiddellijk betrokken zijn. Hoewel de Amerikanen door het conflict in Oekraïne hun aanwezigheid in Europa weer wat hebben uitgebreid, blijven ze aandringen op een grotere inspanning van de Europeanen, zodat ze zelf in andere delen van de wereld meer slagkracht kunnen ontwikkelen. Door de oorlog in Oekraïne schijnt dat nu ook echt te gaan gebeuren. Op termijn zou dat er wellicht toe kunnen leiden dat Europa zich aan de rol van junior partner kan ontworstelen en zelfstandiger beleid kan voeren op het wereldtoneel. Voorlopig is dat alleen al door het feit dat 'het oude continent' bestaat uit een gevarieerde verzameling van onafhankelijke staten, niet aan de orde. Schuilen onder de Amerikaanse atoomparaplu blijft een gegeven. Grootste zorg is nu om te voorkomen, dat dingen per ongeluk uit de hand lopen.

2 HET VERWARRENDE INTERBELLUM TUSSEN DE EERSTE EN DE TWEEDE KOUDE OORLOG

Na de implosie van de Sovjet-Unie werd de Koude Oorlog voor beëindigd verklaard. De Russische economie werd kapitalistisch, het Warschau Pakt werd opgeheven. De Russische militaire dreiging schrompelde ineen tot een omvang, die hij eigenlijk al die tijd al gehad had, maar die nu voor iedereen zichtbaar werd. De NAVO moest op zoek naar een nieuwe missie, die in eerste instantie vorm kreeg door het inlijven van vroegere Oostblokstaten met in 2020 als voorlopig laatste Noord-Macedonië. Wat deze landen gemeenschappelijk hadden, was een afkeer van Rusland. Nog meer dan vroeger werd de NAVO een puur anti-Russisch bondgenootschap. Door de Russische invasie van Oekraïne zijn ook Finland en Zweden toegetreden tot de NAVO. Al eerder hadden beide landen naar aanleiding van de annexatie van de Krim en Russische steun voor Oekraïense opstandelingen in de Donbas een overeenkomst met de NAVO gesloten, waardoor bij "rampen, onrust en bedreigingen voor de veiligheid" NAVO-troepen konden worden ingezet.

OORLOG IN EUROPA

Het einde van de Koude Oorlog ging gepaard met de terugkeer van hete oorlog in Europa in de uiteenvallende delen van het voormalige Joegoslavië (1991-2001), overigens zonder directe Russische betrokkenheid. Daarnaast speelden in diezelfde jaren de Eerste Golfoorlog (1990-1991), waarbij Saddam Hoessein Koeweit bezette vergeefs rekenend op steun van een Sovjet-Unie die in feite niet meer bestond, en de Afghaanse burgeroorlog, waarin de pro-Russische regering door islamitische rebellen (de moedjahedien) met steun van de VS ten val werd gebracht. Alle drie conflicten kunnen niet los gezien worden van het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.

Kenmerkend voor al deze oorlogen was dat er niet of nauwelijks sprake was van een strijd tussen kapitalisme en communisme, maar dat nationalisme en religie met hun fanatieke uitwassen een dominante rol speelden. Het Amerikaanse militair-strategische denken van de jaren negentig werd gedomineerd door de vraag hoe om te gaan met deze nieuwe bedreiging, die meestal niet duidelijk aan een staat of een locatie gebonden was. De professionele discussie werd gepopulariseerd door Samuel Huntington met zijn boek over 'The Clash of Civilizations' (1996). In de gedachten van de meeste deelnemers aan de discussie was er eigenlijk maar sprake van één beschaving, de westerse beschaving van kapitalisme, democratie en christendom.

FULL SPECTRUM DOMINANCE

Het militaire antwoord op deze bedreiging omvatte een enorme uitbreiding van Amerikaanse militaire steunpunten in de hele wereld. Hoeveel steunpunten er precies zijn buiten het grondgebied van de VS is niet bekend. Schattingen lopen uiteen van minstens 700 tot boven de duizend. Die steunpunten vormden de basis voor talloze grote en kleine militaire interventies. Alleen al tussen 1991 en 2002 werden 176 militaire ope-

raties geteld, vele overigens in overeenstemming met de VN en de NAVO.

Passend voor de enig overgebleven supermacht werd door de gezamenlijke chefs van staven als overkoepelend streven voor de Amerikaanse strijdkrachten in de 21ste eeuw gekozen voor *full spectrum dominance*. In de visie 2020, die in 2000 werd gepubliceerd, werd onderstreept, dat dit betekent dat de Amerikaanse strijdkrachten in staat moeten zijn tot "snelle, langdurige en gesynchroniseerde operaties van combinaties van troepen, die toegesneden zijn op specifieke situaties met toegang tot en vrijheid van handelen in *alle* domeinen – ruimte, zee, land, lucht en informatie." De verschuiving van de aandacht naar regionale conflicten betekende voor de marine dat bijzondere aandacht geschonken moest worden aan beheersing van de kustlijnen van alle continenten, inclusief het vermogen om met mariniers tot diep in het achterland te interveniëren.

In reactie op de Iraanse revolutie in 1979 en de Russische interventie in Afghanistan in datzelfde jaar werd de maritieme aanwezigheid van de VS in de Indische Oceaan en de Perzische Golf sterk uitgebreid. Tussen 1980 en 2001 ondernamen de VS militaire acties in minstens twaalf staten in de islamitische wereld, waarvan sommige nog steeds voortduren. Voor verschillende van deze acties bestond overigens brede internationale steun, bijvoorbeeld na de bezetting van Koeweit door de troepen van Saddam Hoessein. Op 11 september 1990, een jaar na de Val van de Muur, schetste President George Bush sr. de komende oorlog met Irak als een kans voor de VS om de komst van een 'nieuwe wereldorde' in te luiden, "vrijer van de dreiging van terreur, sterker in het najagen van rechtvaardigheid en veiliger in het streven naar vrede." Hij kon niet bevroeden, dat zijn zoon op de dag af exact 11 jaar later te maken zou krijgen met de grootste terreurdaad ooit op Amerikaanse bodem.

DESERT STORM

De operatie 'Desert Storm', waarmee de troepen van Saddam Hoessein uit Koeweit verdreven werden, werd voor de Irakezen inderdaad een gigantische storm. Meer dan een maand lang werden de Iraakse militaire en civiele infrastructuur door bommen en raketten verpulverd. De totale hoeveelheid explosieven die werd afgeworpen, was ongeveer de helft van wat in heel 1945 op Japan werd afgeworpen. Daarna werden de grondtroepen ingezet, die in 100 uur de Iraakse troepen vernietigden. Naar schatting tussen de 20.000 en 35.000 Iraakse militairen verloren hun leven. De luchtaanvallen veroorzaakten relatief weinig directe burgerslachtoffers (twee- tot drieduizend), maar de vernietiging van alle infrastructuur had niet alleen ernstige gevolgen voor de economie en de volksgezondheid, maar leidde ook tot onbegrip en wrok bij grote delen van de Iraakse bevolking. Tot overmaat van ramp bleek Saddam Hoessein gewoon aan de macht.

WAR ON TERRORISM

Op 11 september 2001 volgde het antwoord op Desert Storm. De totale ineenstorting van het World Trade Center in New York was waarschijnlijk meer dan de vliegtuigkapers en terreurorganisatie Al-Qaida hadden durven dromen. De reactie van de Verenigde Staten was zo mogelijk nog moeilijker te voorspellen geweest, maar zij was in alle opzichten overweldigend. Het was moeilijk te bevatten, welke krachten vrijkwamen toen het land voor het eerst sinds de oorlog met Mexico (1846-1848) te maken kreeg met een aanval van buitenaf op het eigen grondgebied. De Amerikanen deden meteen een beroep op het artikel in het NAVO-verdrag, waarin de bondgenoten zich verplichten tot steun wanneer één van hen wordt aangevallen. Eigenlijk paste de aanleiding niet zo goed bij het verdrag, dat immers uitging van een aanval door een staat (Rusland) en niet door een stel terroristen. Die staat werd echter snel gevonden.

Een maand later al vielen NAVO-eenheden Afghanistan binnen om een einde te maken aan de heerschappij van de Taliban, die onderdak verschaft hadden aan de terreurorganisatie Al-Qaida. De Taliban leken snel verslagen, maar Al-Qaida-leider Osama bin Laden ontsnapte naar Pakistan en de Taliban begonnen een guerrilla tegen de nieuwgekozen regering. Uiteindelijk resulteerde dit in een langdurige oorlog (de langste waar de VS ooit bij betrokken waren), waarin naar schatting 176.000 mensen omkwamen, waaronder ruim 46.000 burgers, 69.000 militairen en medewerkers van de politie en 53.000 Taliban strijders. Miljoenen Afghanen werden vluchteling in eigen land of daarbuiten. In februari 2020 werd een akkoord gesloten tussen de Taliban en de VS, waarin werd afgesproken dat de Amerikaanse troepen in april 2021 zouden vertrekken in ruil voor de belofte dat vanaf Afghaanse grondgebied geen aanvallen meer op de VS en hun bondgenoten zouden worden ondernomen. De Afghaanse regering was geen partij in dat akkoord. Toen de Amerikanen in april 2021 nog niet weg waren, lanceerden de Taliban een succesvolle aanval op Kaboel, waarna in augustus de chaotische en smadelijk aftocht van de laatste Amerikanen volgde. Pijnlijke herinneringen aan de aftocht uit Vietnam in 1973.

In maart 2003 werd Irak aangevallen door de VS met een aantal bondgenoten. Hoewel er formeel geen relatie werd gelegd met de aanval op het WTC en er ook nooit enig bewijs werd gevonden voor samenwerking tussen het regime van Saddam Hoessein en Al-Qaida, valt de inval in Irak moeilijk los te zien van de aanslag op het WTC. Opnieuw werd begonnen met langdurige bombardementen. Opruimen van Saddam Hoessein bleek daarna niet zo moeilijk, maar het installeren van een nieuwe democratische regering des te meer. Officieel werd de klus in 2011 voor beëindigd verklaard, maar in 2014 kwamen de Amerikaanse troepen alweer terug voor een offensief tegen Islamitische Staat. Inmiddels is die klus officieel geklaard. Er zijn nog zo'n 2.500 Amerikaanse militairen in Irak.

DIEPE INTERVENTIE

Osama bin Laden werd uiteindelijk op 2 mei 2011 in zijn huis in het noorden van Pakistan door Amerikaanse elite-eenheden overvallen en doodgeschoten. De operatie, waarbij zo'n 25 helikopters betrokken waren, liet zien wat het vermogen tot 'diepe interventie' in de praktijk kan betekenen. Het huis van Osama bin Laden werd aangevlogen vanuit Afghanistan. Vanaf de grens moesten zo'n 160 km onder de radar vliegend worden afgelegd. Tegen de tijd dat de Pakistani iets in de gaten kregen, waren de Amerikanen alweer verdwenen.

DIVERSE F-15S EN F-16S VLIEGEN BOVEN DE BRANDENDE OLIEVELDEN VAN KOEWEIT TIJDENS DESERT STORM, 1991. **Foto: US Airforce**

Inmiddels zijn we elf jaar verder. Niemand zal beweren dat er een einde gekomen is aan de dreiging van terreur door radicale islamisten. Toch wordt de internationale veiligheidssituatie weer meer in termen van confrontatie tussen staten beschreven dan in termen van botsende beschavingen of religies. Dat heeft te maken met de snelle opkomst van China, eerst als economische macht en in toenemende mate ook als militaire macht.

Vanaf 1978 heeft onder regie van de Communistische Partij een geleidelijke overgang plaats gevonden van een planeconomie naar een 'socialistische marktteconomie'. Ze zijn ervan overtuigd dat dat alleen kan als de 'dictatuur van het proletariaat' (lees: de partij) gehandhaafd blijft. De angst is groot dat sociale onrust zich ongecontroleerd door het land verspreid, zoals dat bij de Culturele Revolutie onder Mao gebeurde. Vandaar de scherpe koers tegenover Hongkong en Taiwan. Vandaar ook dat het militaire apparaat wordt uitgebouwd, in eerste instantie wellicht om binnenlandse tegenstanders te bestrijden, maar tegenwoordig duidelijk ook om de groeiende belangen van China in andere delen van de wereld te beschermen.

DOMINANTIE

De *full spectrum dominance* van de Amerikanen is voor de Chinezen uiteraard niet acceptabel. De nieuwe Koude Oorlog gaat wat de Chinezen betreft vooral over het inperken en zo mogelijk beëindigen van die dominantie, in eerste instantie in hun eigen regio, maar in de toekomst ook elders in de wereld. Daartoe worden zowel economische initiatieven genomen, zoals het 'Belt and Road Initiative', dat in 2013 door President Xi werd aangekondigd, een nieuwe Zijderoute, die China niet alleen over zee, maar ook over land met Europa zou verbinden. Daarnaast heeft China vooral in Afrika op grote schaal geïnvesteerd en leningen vertrekt. De kritiek dat al deze activiteiten leiden tot economische afhankelijkheid en/of tot schulden die tot vormen van afpersing kunnen leiden, kan volkomen terecht zijn, maar klinkt tegelijkertijd wat hol van de kant van Westerse landen die ontwikkelingslanden eveneens in een positie van afhankelijkheid gebracht hebben. China onderneemt ook militaire initiatieven, zoals het bezetten van onbewoonde en gedeeltelijk kunstmatige eilandjes in de Zuid-Chinese Zee en het sluiten van een veiligheidsovereenkomst met de Solomon Eilanden in april 2022, wat volgens sommigen de eerste stap is in de richting van een permanente basis voor de Chinezen daar.

3 KLIMAATCRISIS EN INSTABILITEIT

Voor de Amerikaanse militaire leiding is het onomstreden dat Rusland en China de belangrijkste bedreigingen vormen voor de Verenigde Staten. Alle aandacht is erop gericht tegenover deze landen een militair overwicht te behouden. Tegelijkertijd stelt men vast dat de gevolgen van klimaatverandering in toenemende mate de aandacht opeisen en militaire middelen binden, die voor de belangrijkste dreiging permanent beschikbaar zouden moeten zijn.

NATUURRAMPEN

Dat begint al met het gegeven dat de strijdkrachten steeds vaker gevraagd worden om noodhulp te verlenen in bevriende landen die getroffen worden door natuurcatastrofen. De Amerikaanse strijdkrachten zijn beter dan welke andere organisatie dan ook in staat om snel enorme hoeveelheden goederen af te leveren, bruggen en wegen te herstellen en mensen te evacueren. Op 8 november 2013 veroorzaakte een enorme tyfoon onvoorstelbare schade op de Filipijnen: meer dan 6.000 doden, bijna 30.000 gewonden, 1,1 miljoen huizen beschadigd of vernietigd en 4 miljoen mensen zonder dak boven het hoofd. President Obama gaf de Amerikaanse strijdkrachten het bevel om de Filipijnse regering bij te staan. Tussen 9 november en 1 december was een groot gedeelte van de Amerikaanse strijdkrachten in de Stille Oceaan betrokken bij deze hulpactie. Op het hoogtepunt ging het om ongeveer 14.000 militairen, 66 vliegtuigen, een vliegdekschip en een stuk of 15 andere schepen.

Hoe vaak kunnen de VS ingaan op dit soort verzoeken om hulp, vragen de militairen zich af. Waar zijn we, als gelijktijdig een staatsgreep plaatsvindt op Taiwan of Noord-Korea een grensincident uitlokt? En de verwachting is, dat dit alleen maar vaker zal gebeuren.

Ongeveer 10% van de wereldbevolking woont in laaggelegen kustgebieden.

FRAGIELE INSTITUTIES

Wanneer noodhulp wordt verleend in een land, dat onder normale omstandigheden redelijk goed georganiseerd is met een stabiele regering, levert dat weinig additionele problemen op. Het ligt anders in landen waar humanitaire rampen gepaard gaan met opstanden en het ineenstorten van toch al fragiele instituties. Dan moet de hulp gecombineerd worden met het bevechten van rebellen en het geven van militaire steun aan lokale strijdkrachten waarvan de loyaliteit niet altijd duidelijk is. Hierbij wordt in de eerste plaats gedacht aan de Sahel zone in Afrika, waar klimaatverandering reeds bestaande bedreigingen vermenigvuldigt. Burgeroorlog, genocide en terrorisme liggen op de loer. En in verschillende politiek instabiele of dictatoriale Afrikaanse landen zijn Rusland (o.a. via de zgn. Wagner militie) en China actief.

Gebrek aan voedsel en water kunnen echter ook de stabiliteit in landen aantasten die nu nog min of meer stabiel lijken, zoals Pakistan (waar de Amerikaanse strijdkrachten er nauwlettend over waken dat kernwapens niet in handen vallen van vijandige groeperingen), Nigeria (waar Boko Haram een potentiële bedreiging vormt voor olie- en gasbelangen) en Saoedi-Arabië (waar stijgende temperaturen menselijk leven tegen het midden van de eeuw vrijwel onmogelijk zullen maken). In al dat soort landen willen de Amerikaanse strijdkrachten kunnen interveniëren, als politieke instabiliteit de belangen van de VS bedreigt.

VOEDSEL EN WATER

Voedsel- en watertekorten ten gevolge van klimaatverandering veroorzaken schokgolven die over de hele wereld gaan. De zomer van 2010 was de heetste die tot dan toe in Rusland was gemeten. Overal in het land braken natuurbranden uit. Op 5 augustus stelde de toenmalige Eerste Minister Poetin een embargo in op alle exporten van graan en graanproducten. Tegelijkertijd waren er ook elders problemen met de oogst door overmatige regenval (Canada, Pakistan) of aanhoudende droogte (Australië, China). Als gevolg daarvan schoten de prijzen op de wereldvoedselmarkten omhoog. De landen van het

Cartoon: Osama Hajjaj

Midden-Oosten en Noord-Afrika importeren meer dan de helft van hun voedselbehoefte. In december ontketenden protesten tegen de hoge voedselprijzen in Tunesië een reeks van opstanden in de Arabische wereld. Deze 'Arabische lente' betekende het einde voor verschillende regimes in de regio. In Libië verdween Khadaffi van het toneel, in Egypte Moebarak, In Syrië begon de opstand tegen Assad, die het land in chaos en totale vernietiging stortte. Terreurgroepen zagen kans zich in verschillende landen te vestigen en uit te breiden. Enorme vluchtelingenstromen kwamen op gang. Het is onomstreden dat klimaatverandering bij al deze gebeurtenissen een rol speelde.

EEN NIEUWE OCEAAN

Van een weer andere orde zijn spanningen tussen de grootmachten van de wereld ten gevolge van klimaatverandering. Door het smelten van het ijs op de Noordpool krijgt de wereld er een nieuwe oceaan bij, de Arctische Oceaan, waar slechts vijf staten aan liggen: Rusland, Noorwegen, Denemarken (Groenland), Canada en de VS (Alaska). Door het wegsmelten van de ijskap worden ook allerlei minerale grondstoffen toegankelijk. Niet alleen over het eigendom van die grondstoffen, maar ook over de toegang tot de noordelijke vaarroutes wordt gestreden. Begin 2018 heeft ook China aangekondigd wetenschappelijk onderzoek te willen doen in het gebied. Tegelijkertijd beschreef China zichzelf in een officieel document als een 'bijna-Arctische staat' en wees het op de mogelijkheden van een 'polaire zijderoute'.

Begin 2019 eiste de Amerikaanse marine het recht op om met haar schepen over de noordelijke zeeroute te varen. Dat zien de Russen uiteraard als een veiligheidsrisico. In het verleden dacht men dat conflicten in het hoge Noorden een afgeleide zouden zijn van conflicten in Europa. Nu zouden conflicten daar ook kunnen starten. De kans dat de Russische strijdkrachten vanuit Moermansk het noorden van Noorwegen binnenvallen, lijkt bijzonder klein. Toch is de aanwezigheid van de Amerikaanse strijdkrachten in Noorwegen de laatste jaren uitgebreid. Al tijdens de Koude Oorlog werden voorraden militair materieel opgeslagen in geklimatiseerde grotten in de buurt van Trondheim. In 2014 gaf de Noorse regering toestemming om daar een voorraad tanks, artilleriestukken en ander materieel op te slaan, waarmee een troepenmacht van 15.000 mariniers minstens 30 dagen zou kunnen vechten. Sinds 2016 zijn 330 mariniers permanent in de buurt van die grotten gestationeerd – de eerste basis voor buitenlandse troepen in Noorwegen sinds de Tweede Wereldoorlog.

HIMALAYA

Verontrustend zijn ook de gevolgen van het krimpen van de gletsjers in de Himalaya. De grote rivieren die van het gebergte afstromen zijn onmisbaar voor drinkwater en irrigatie. De Brahmapoetra stroomt eerst door China en daarna

door India en Bangladesh. De langlopende conflicten tussen China en India over het verloop van de grens in Noordoost-India zouden bij een verhoogd watergebruik in China een extra dimensie krijgen. Wanneer een militair conflict daar zou uitlopen op een catastrofale nederlaag voor India (het tegenovergestelde wordt niet verwacht), zouden de VS zich genoodzaakt kunnen zien om in te grijpen.

ONBEREKENBAAR

De klimaatcrisis maakt de omgeving voor de Amerikaanse strijdkrachten minder berekenbaar. Natuurrampen vragen de aandacht; droogte én overstromingen zorgen voor honger en vluchtelingenstromen; de uitzichtloosheid in vluchtelingenkampen is weer een voedingsbodem voor terrorisme; smeltend ijs verandert de geografie van de aarde en vraagt om nieuwe geopolitieke antwoorden. Die onvoorspelbaarheid van de omgeving geldt natuurlijk niet alleen voor de Amerikanen, maar voor alle acteurs op het internationale toneel. Hoe groter de onvoorspelbaarheid, des te groter de kans op misverstanden, verkeerde inschattingen en ongelukken.

De klimaatcrisis maakt het daarom meer dan ooit noodzakelijk dat alle partijen met elkaar in gesprek blijven en elkaars beeld van de wereld begrijpen. Blijven praten is belangrijk om van een koude oorlog geen warme oorlog te maken. Europa heeft hier ervaring mee en zou hierin voorop kunnen lopen.

(…)

5 EEN SYSTEEMOORLOG VOORKÓMEN

De Pruisische generaal Von Clausewitz wordt vaak geciteerd met zijn definitie van oorlog als "de voortzetting van politiek met andere middelen." Dat klinkt alsof het gemakkelijk is om politiek te blijven bedrijven, als er tegelijkertijd bommen vallen en soldaten sneuvelen. Von Clausewitz wist heel goed hoe moeilijk dat is. Hij bedoelde ook niet te zeggen, dat oorlog altijd een voortzetting van politiek *is*. Hij bedoelde te zeggen, dat oorlog dat *zou moeten* zijn. Hij wist op grond van zijn ervaringen met de Napoleontische oorlogen, dat de essentie van oorlog wederzijdse vernietiging is. Eenmaal begonnen, is stoppen moeilijk, omdat de offers elke dag groter worden en niemand wil toegeven dat ze eigenlijk overbodig waren. Stoppen is vooral moeilijk als er geen duidelijke doelstellingen zijn. Het ligt in de lijn van Von Clausewitz om steeds te pleiten voor heldere doelstellingen, omdat onderhandelingen (diplomatie) dan mogelijk worden.

Oorlogen eindigen wanneer één van de strijdende partijen militair en/of economisch vernietigd is en geen kant meer op kan, of wanneer de verliezen voor beide zijden militair en/of economisch en/of politiek onaanvaardbaar hoog worden. Oproepen van vredesactivisten hebben na het uitbreken van een oorlog nauwelijks effect, behalve als zij gelijk opgaan met militaire verliezen aan de eigen kant. De beweging in de VS tegen de oorlog in Vietnam wordt soms gezien als voorbeeld van een succesvolle strijd tegen oorlog. Die beweging is ongetwijfeld een bewijs van een levende democratie, maar zij zou geen enkele impact hebben gehad, als de Zuid-Vietnamese troepen met de steun van de Amerikanen succesvol waren geweest. Het uitblijven van duidelijke successen en een stijgend aantal Amerikaanse doden (uiteindelijk zo'n 60.000) brachten de Amerikanen naar de onderhandelingstafel. Het bereikte akkoord was net als later in Afghanistan primair een signaal, dat de Amerikanen zich zouden terugtrekken zonder dat ze hun doelstellingen bereikt hadden. In beide gevallen ging de strijd ondanks de bereikte akkoorden gewoon door totdat de Amerikanen het land echt verlaten hadden.

We zijn helaas al min of meer gewend geraakt aan dit soort oorlogen, waarbij slechts één van de supermachten in de wereld direct betrokken is. Supermachten doen hun best om directe militaire confrontatie met elkaar te vermijden, omdat ze weten dat een dergelijk conflict niet alleen met enorm veel geweld gepaard zal gaan, maar ook omdat het bijna niet in de hand te houden is en de uitkomst onzeker. De Nederlandse auteur Ingo Piepers betoogt in zijn boek met de omineuze titel 'De Onvermijdelijkheid van een Nieuwe Wereldoorlog' dat oorlogen waarbij alle supermachten direct betrokken zijn, altijd systeemoorlogen zijn. Dat wil zeggen dat die oorlogen de aanzet vormen voor een onvermijdelijke aanpassing van het systeem van internationale verhoudingen, die blijkbaar op geen enkele andere manier bereikt kon worden. De eerste systeemoorlog was de Dertigjarige Oorlog, die eindigde met de Vrede van Münster, waarna de verhoudingen tussen Spanje, Frankrijk, Engeland en Oostenrijk lange tijd stabiel bleven. Na de Napoleontische oorlogen (de tweede systeemoorlog) werden in Wenen in 1815 een reeks verdragen gesloten, waarin o.a. ook Pruisen en Rusland een plaats kregen. Na de derde systeemoorlog, de Eerste Wereldoorlog, werd door de opkomst van de Verenigde Staten al duidelijk dat de internationale verhoudingen weer veranderd waren. Na de vierde systeemoorlog, de Tweede Wereldoorlog, maakte het op Europa gecentreerde systeem van internationale verhoudingen plaats voor een nieuw globaal systeem, waarin twee niet-Europese supermachten domineerden. Systeemoorlogen worden volgens Piepers onvermijdelijk, als het bestaande systeem, de bestaande instituties en spelregels, geen goede weerspiegeling meer zijn van de politieke, economische en militaire machtsverhoudingen in de wereld.

VETO

Het is onomstreden dat de instituties en spelregels die zijn gecreëerd na de Tweede Wereldoorlog geen recht doen aan de enorme politiek-economische veranderingen die sindsdien hebben plaats gevonden. Neem bijvoorbeeld de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Het was na de oorlog begrijpelijk, maar nu moeilijk uit te leggen, waarom Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk wel en Japan en Duitsland geen permanente leden van de Veiligheidsraad zijn. Het is ook niet eenvoudig uit te leggen waarom staten als India en Brazilië een dergelijke status ontberen. Men kan ook de vraag stellen, of er geen mogelijkheid geschapen moet worden om het veto van een enkel permanent lid teniet te doen, bijvoorbeeld door een gekwalificeerde meerderheid van de Algemene

Vergadering. Verschillende naoorlogse instituties lijden aan verlammingsverschijnselen, omdat één of twee supermachten vinden, dat ze er te weinig te vertellen hebben. Inmiddels heeft China met de New Development Bank een soort alternatief voor de Wereldbank en het IMF opgericht. De VS blokkeren de benoeming van nieuwe rechters bij de Wereld Handelsorganisatie, waardoor er geen uitspraken meer gedaan kunnen worden in handelsconflicten. Onder President Trump beëindigden de VS hun financiële bijdrage aan de Wereld Gezondheidsorganisatie, iets wat door president Biden weer ongedaan is gemaakt. Het doel van organisaties als de Wereldbank, het Internationaal Monetair Fonds, de Wereld Gezondheidsorganisatie en de Wereld Handelsorganisatie is dat staten in gesprek blijven over problemen en gezamenlijk naar oplossingen zoeken. Hoe minder er gesproken wordt, des te groter de kans op misverstanden over interpretaties en intenties, die kunnen ontaarden in een gewapend conflict.

In plaats van te berusten in de onvermijdelijkheid van een nieuwe 'systeemoorlog' om de internationale instituties aan te passen aan de nieuwe verhoudingen, verdient het natuurlijk de voorkeur om op vreedzame wijze dergelijke aanpassingen te realiseren. Het is tijd voor wereldwijde afspraken over veiligheid, waarbij men zich kan laten inspireren door de Helsinki Akkoorden van 1975. Naar analogie daarvan kunnen drie soorten afspraken (destijds 'manden' genoemd) onderscheiden worden: 1) afspraken over de territoriale integriteit van staten, over bewapening en wapenbeheersing inclusief wederzijdse inspecties en bijvoorbeeld het bijwonen van oefeningen en over andere vertrouwen scheppende maatregelen; 2) afspraken over samenwerking op het gebied van klimaatverandering en milieuverontreiniging en samenwerking in economie, wetenschap, technologie en cultuur; en 3) afspraken over de bescherming van mensenrechten, rechten van minderheden en vluchtelingen.

NOORDPOOLGEBIED

Gelukkig hoeft er niet bij nul begonnen te worden. De Verenigde Naties is nog steeds een belangrijke organisatie. Voor afspraken over klimaatmaatregelen zijn daar al fora gecreëerd, waar iedereen aan deelneemt. De Wereld Handelsorganisatie kan weer op de rails gezet worden en daar is ook een begin mee gemaakt. In het licht van de smeltende ijskappen is het van groot belang dat er ook afspraken gemaakt worden over de toegang tot en het gebruik van de Arctische Oceaan, met name van de grondstoffen die zich daar in de bodem bevinden. In tegenstelling tot het Antarctic Treaty van 1961 bestaan er geen integrale internationale afspraken over de Noordpool. In de Arctische Oceaan is het VN-Zeerechtverdrag van toepassing. Geen enkel land heeft soevereiniteit over de geografische Noordpool of over de delen van het gebied die buiten de territoriale wateren van de aangrenzende staten zijn gelegen. Verschillen in interpretatie van het Internationale Zeerecht en conflicten die daaruit voortvloeien, lijken voorgeprogrammeerd.

In 2021 is het laatste verdrag over wapenbeheersing tussen de VS en de Sovjet-Unie (START) verlopen zonder dat er onderhandeld is over een mogelijke verlenging. Het Open Skies Verdrag, dat toegang voor ongewapende verkenningsvliegtuigen tot het luchtruim van de deelnemende staten regelde, is eind 2020 door de VS en een paar maanden later door Rusland opgezegd. Beide landen zullen gaan vertrouwen op satellieten, waar kleinere staten vaak geen toegang toe hebben. Dat maakt het des te belangrijker dat bekeken wordt of het Outer Space Treaty van 1967 wel voldoende waarborgen geeft dat staten niet elkaars satellieten aanvallen. Het hele gebouw van afspraken over wapenbeheersing is langzaam maar zeker ingestort.

Wanneer we de huidige situatie vergelijken met die van voor de Eerste Wereldoorlog, dan zien we dat de kans dat de wereld een nieuwe oorlog 'instruikelt', bepaald niet nul is. Dan gaat het niet eens zozeer om bekende conflictbronnen als de imperiale aanspraken van Rusland, de aanhoudende spanningen rond de Zuid-Chinese Zee en vooral Taiwan of de onberekenbare acties van Noord-Korea, maar om conflicten die voortkomen uit mogelijke aanvaringen in het Noordpoolgebied, strijd over de toegang tot water, natuurrampen die opstanden ontketenen, vluchtelingenstromen, hongersnood en epidemieën. Wanneer alle partijen in gesprek blijven, kunnen grote struikelpartijen wellicht verhinderd worden. En misschien kan Europa, zelf geen militaire supermacht, maar niettemin een belangrijke *soft power* in de wereld, een bemiddelende rol spelen bij de onderhandelingen over nieuwe afspraken op wereldschaal. Europa heeft in elk geval genoeg ervaring opgedaan met het maken van internationale afspraken tijdens de Eerste Koude oorlog. Willy Brandt heeft destijds ter verdediging van zijn Ostpolitik gezegd: "Vrede is niet alles, maar zonder vrede is alles niets." Dat zou een mooi motto kunnen zijn voor het Europese buitenlands beleid in de Tweede Koude Oorlog.

Ben Dankbaar

"KNOTTED GUN" VAN CARL FREDRIK REUTERSWARD VOOR HET HOOFDKWARTIER VAN DE VN. **FOTO: MARY**

Spelen met escalatievuur in Oekraïne

De oorlog in Oekraïne is nu een half jaar oud en vertoont tekenen van een patsituatie. In het oosten vordert het Russische leger mondjesmaat in de industriële Donbas regio. Na de val van Severodonetsk proberen ze de tweede Oekraïense verdedigingslinie te doorbreken, maar stuiten daarbij op taai verzet rond een aantal versterkte linies. Daarachter ligt nog een derde linie rond de zwaar verdedigde grote steden Kramatorsk en Slovjansk.

GENERAAL WESLEY CLARK IN VROEGERE TIJDEN. **Foto: US Airforce**

Het is de vraag of het Rusland lukt voor half oktober zover te komen. Daarna kunnen de wegen modderig worden tot de vorst invalt, hetgeen grote operaties belemmert. Mocht het ze toch lukken, dan ligt de weg naar de scheidingsrivier Dnjepr vrijwel open, vlak terrein zonder veel versterkingen of grote steden. Een andere Russische prioriteit is het terugdringen van de Oekraïense troepen bij Donetsk, de regionale hoofdstad die ongunstig dicht bij de frontlijn gelegen is en voortdurend onder vuur ligt.

In het zuiden bereidt het Oekraïense leger nog steeds een grondoffensief voor om de stad Cherson te heroveren, waar de Russische troepen zich ten westen van de Dnjepr hebben ingegraven. Met spectaculaire Oekraïense raket- of droneaanvallen op het achterland en nu ook op de Krim (of waren dat toch partizanen?) wordt deze operatie voorbereid.

Veel militaire experts denken dat de Russische operatie zijn culminatiepunt heeft bereikt, dus de fase waarin met de tot dan toe ingezette middelen niet of nauwelijks meer vooruitgang kan worden geboekt. En dat het Oekraïense leger nu over onvoldoende soldaten en pantservoertuigen beschikt om aan het zuidelijke front terreinwinst van betekenis te kunnen boeken. Met andere woorden, wat dreigt is een heropvoering van de Eerste Wereldoorlog waarbij beide oorlogspartijen jarenlang steeds weer nieuwe offensieven en tegenoffensieven planden en uitvoerden zonder een doorbraak te bereiken. Dat eindigde met totale uitputting, destructie, ineenstorting, chaos, muiterij en opstanden.

Bij het ontbreken van een diplomatieke uitweg – en daar ziet het momenteel helaas naar uit – hebben we nu een gevaarlijk moment bereikt, waarop oorlogspartijen in de verleiding kunnen komen om bovenop de voorgaande slachtpartijen en verwoestingen nog zwaardere middelen in te zetten. In Rusland neemt de druk van extreem-nationalistische kringen op het bewind van president Poetin toe om die weg op te gaan.

LOBBYGROEP

Maar nu is er ook in de VS een fractie opgestaan die verdergaande escalatie bepleit. Onder de wat paniekerige kop 'VS moeten Oekraïne nu bewapenen voor het te laat is' oefent een gezelschap van gepensioneerde generaals, topdiplomaten en politici scherpe kritiek uit op de regering Biden. Met name de militairen in de club zijn niet de eerste de besten. Er zitten twee NAVO-opperbevelhebbers (Philip Breedlove en Wesley Clark) en een troepencommandant van de VS in Europa (Hodges) bij. De ex-politici zijn over het algemeen nog van het tweede of derde garnituur.

Deze lobbygroep constateert dat "de oorlog in Oekraïne een beslissend moment heeft bereikt en dat vitale belangen van de VS op het spel staan", een formule die gewoonlijk inzet van eigen troepen kan inhouden. Ze hebben het over een "imperialistische oorlog van Moskou". Opvallend hoe het begrip imperialisme – uiteraard alleen van toepassing op de tegenstander – opeens van veel kanten is geherintroduceerd in het westerse relaas. Dat hebben we zo niet gehoord tijdens de agressieve en destructieve oorlogen van de VS in het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Afghanistan. Maar goed, Breedlove en zijn makkers vinden dat het tijd is om "alle remmen los te gooien om Oekraïne de middelen te geven die het land nodig heeft om de overhand te krijgen". Daarmee kan Oekraïne de oorlog winnen. "Dat betekent een Oekraïne met

verdedigbare grenzen met inbegrip van Odessa en een substantieel deel van de Zwarte Zeekust plus een krachtig, goed bewapend leger en een echt einde aan de vijandelijkheden. Idealiter houdt dat de terugkeer in naar Oekraïense controle over alle gebieden die sinds 24 februari zijn veroverd en, uiteindelijk, de landen die in 2014 zijn gestolen met inbegrip van de Krim." Even goed lezen: er lijkt hier sprake te zijn van een zekere fasering ('idealiter', 'uiteindelijk'), waarbij een door Oekraïne gewonnen oorlog voorlopig zou kunnen samengaan met verlies van grondgebied.

Om dat te bereiken moet het Oekraïense leger snel de beschikking krijgen over veel meer geavanceerde wapensystemen zoals de superartillerie HIMARS, maar dan ook voorzien van de ATACMS munitie die 300 kom ver kan dragen en "noodzakelijk is om Russische militaire doelen overal in Oekraïne te treffen, inclusief de bezette Krim". Daarnaast ook luchtverdedigingsmiddelen voor de korte en middellange afstand, waarvoor Oekraïne nu vrijwel alleen oude Sovjetsystemen heeft.

De regering Biden staat volgens het gezelschap in de weg bij deze maatregelen, waarbij vooral de nationale veiligheidsadviseur Jake Sullivan het moet ontgelden. Hij heeft onlangs gezegd dat de VS moeten oppassen op deze manier Rusland te provoceren en moeten proberen "de Derde Wereldoorlog te voorkomen". Dat neemt de havikslobby niet serieus: "We hebben gezien dat het Kremlin nucleaire dreigementen heeft geuit die hol bleken te zijn – bijvoorbeeld in verband met het lidmaatschap van Finland en Zweden van de NAVO".

SCENARIO'S

Iemand die hier wat anders tegenaan kijkt is de politieke wetenschapper John Mearsheimer, die wel beschouwd wordt als de belangrijkste vertegenwoordiger van de 'realistische school' in de veiligheidspolitiek op dit moment. In een artikel in Foreign Affairs ziet hij een consensus bij de politieke beleidsmakers dat de situatie zich ontwikkelt in de richting van een langdurige patsituatie en dat Rusland uiteindelijk genoegen zal nemen met een vredesovereenkomst die voordelig is voor de VS, de NAVO en Oekraïne. Maar het risico van een gevaarlijke escalatie met directe betrokkenheid van VS-troepen of de inzet van Russische kernwapens is volgens hem veel groter dan gewoonlijk wordt aangenomen. Het kan leiden tot "een grote Europese oorlog en mogelijk zelfs nucleaire vernietiging".

Hoe langer de oorlog voortduurt, hoe groter de inzet wordt om te winnen of om te vermijden te verliezen. De regering Biden heeft zijn prestige verbonden aan een succesvol einde van de oorlog, De doelstellingen van Moskou zijn zo verreikend geworden, dat een nederlaag de stabiliteit van het regime ernstig in gevaar zou brengen. De VS, zegt Mearsheimer, zouden kunnen gaan deelnemen aan de oorlog in een wanhopige poging om te winnen of om te voorkomen dat Oekraïne verliest. Rusland kan eveneens kernwapens inzetten uit wanhoop, als het een nederlaag in het gezicht staart.

Dat escalatiegevaar wordt dus onderschat. Mearsheimer noemt meerdere wegen waarlangs het zich kan realiseren. De VS zou over een half jaar de patsituatie problematisch kunnen gaan vinden, omdat ze hun aandacht meer op China willen richten of vanwege de economische gevolgen. Ze kunnen gaan neigen naar het alsnog instellen van een luchtembargo boven Oekraïne of het sturen van kleine contingenten Amerikaanse grondtroepen. Een waarschijnlijker scenario voor de inzet van VS-troepen kan zich volgens hem voltrekken in het geval van een dreigende ineenstorting van het Oekraïense leger. Maar ook Oekraïne zelf zou kunnen proberen te escaleren door grootschalige aanvallen met langeafstandswapens tegen Russische steden in de hoop van Amerikaanse interventie na het Russische antwoord hierop.

Ten slotte is er ook nog de mogelijkheid van een onbedoelde escalatie, zoals een incident tussen Russische en Amerikaanse gevechtsvliegtuigen boven de Baltische Zee dat uit de hand loopt of een nieuwe blokkade rond Kaliningrad. Van Russische kant valt te denken aan een luchtaanval op Kiev/Kyjiv of een bombardement, waarbij Amerikanen in Oekraïne omkomen. Een escalatie rond de kernreactoren valt zeker ook niet uit te sluiten, evenmin als een Russische conventionele aanval op de aanvoerlijnen van de NAVO in Polen en Roemenië of een cyberaanval met grote schade aan de infrastructuur van Europese NAVO-leden.

Mearsheimer ziet drie mogelijkheden voor nucleaire escalatie: als de VS en de NAVO deel gaat nemen aan de oorlog, als Oekraïense troepen in een overwinningsstemming massaal de Russische grens zouden overschrijden en als Moskou zich geconfronteerd zou zien met een uitzichtloze situatie.

Hoewel deze laatste scenario's voor het moment onwaarschijnlijk lijken wijst Mearsheimer op het verschijnsel dat oorlogen als ze langer duren een eigen dynamiek ontwikkelen. En nationalistische drijfveren leiden, zoals Carl von Clausewitz al constateerde, tot oorlogen die escaleren tot extreme vormen.

Kees Kalkman

Bronnen:

US must arm Ukraine now, before it's too late. The Hill, 17 augustus 2022

Playing with fire in Ukraine. Foreign Affairs, 17 augustus 2022

KORTE BERICHTEN

Terugtrekking

Een groep internationale, progressieve leiders heeft begin mei een verklaring uitgegeven waarin wordt aangedrongen op terugtrekking van de Russische troepen uit Oekraïne, een wereldwijd einde aan het 'ongebreidelde militarisme' en het opzetten van een beweging om te strijden voor duurzame vrede en een planeet die gevrijwaard blijft van een klimaatcatastrofe.

Tussen de ondertekenaars: de Turkse auteur Ece Temelkuran, voormalig Labour-leider Jeremy Corbyn en voormalig Grieks minister van Financiën Yanis Varoufakis.

Burgers in gevaar

Het rapport van Amnesty International waarin werd aangetoond dat niet alleen Russische maar ook Oekraïense troepen burgers in gevaar brengen, leidde tot veel ophef. Dit rapport past niet in het vijanddenken en wordt al gauw als verraad aan de 'goede' zaak gezien. U kunt er nader kennis van nemen op: vredesmedia.nl/D1

Kaart naar Poetin

De Duitse afdeling van de International Fellowship of Reconciliation (IFOR) roept op om ansichtkaarten naar president Poetin te sturen waarin beleefd wordt aangedrongen op terugtrekking van de Russische troepen uit Oekraïne. Het doel is niet zozeer om Poetin op andere gedachten te brengen, maar door de veelheid aan ansichtkaarten van over de hele wereld, die door vele handen zullen gaan, reflectie te stimuleren en zo de vredelievende mensen in Rusland te ondersteunen.

Als u ook een kaart wilt sturen zie: vredesmedia.nl/D2

Dienstweigeren in oorlogstijd

In een oproep aan het Europees Parlement en de Raad van Europa heeft een brede alliantie van maatschappelijke organisaties uit 20 landen een beroep gedaan op de Europese regeringen om onmiddellijke bescherming en asiel te verlenen aan Russische, Belarussische en Oekraïense dienstweigeraars en deserteurs. Tot de Nederlandse ondertekenaars behoren Vredesbeweging Pais en Kerk en Vrede.

5 juli sprak de IFOR in de plenaire vergadering van de VN-Mensenrechtenraad over schending van het recht op dienstweigering in Oekraïne en wees daarbij op individuele gevallen waarbij mensen tot gevangenisstraf zijn veroordeeld.

Brief uit Heerlen

Vredesplatform Heerlen heeft een brief aan de Russische ambassadeur gestuurd. Daarin een oproep om de oorlog in Oekraïne te stoppen door per direct een eenzijdige wapenstilstand in acht te nemen zonder voorwaarden vooraf. Vervolgens zouden de inhoudelijke geschillen besproken kunnen worden.

Voorbeeldbrief die andere organisaties of personen kunnen gebruiken: vredesmedia.nl/D3

Nood bij kernoorlog

Zelfs een beperkte kernoorlog ver weg van Nederland zal een acute klimaatverstoring geven met als gevolg misoogsten en wereldwijde hongersnood. Hiervan zullen in Nederland naar verwachting 1,7 miljoen mensen het slachtoffer zijn. Dit zegt een nieuwe IPPNW-studie. Het volledige rapport: vredesmedia.nl/D4

BVD tegen CPN

Tot het eind van de Koude Oorlog heeft de BVD de CPN in de gaten gehouden. Maar de dienst deed veel meer dan spioneren. Op basis van nieuw archiefmateriaal van de AIVD laat Jos van Dijk in zijn recent verschenen boek zien hoe de geheime dienst in de jaren vijftig en zestig het communisme in Nederland probeerde te ondermijnen. De BVD zette tot tweemaal toe personeel en financiële middelen in voor een concurrerende communistische partij waarin BVD-agenten actief meehielpen. De regering liet deze operaties oogluikend toe. Het parlement wist van niets.

Jos van Dijk, *De BVD in de politiek*. Meer info: vredesmedia.nl/D6

Spel Peace Pleas

Een internationaal team van vijf organisaties heeft een kaartspel voor een cultuur van vrede ontwikkeld: Peace Please. Het spel heeft als doel om de 'vertaling' van een cultuur van vrede naar de context van organisaties te bevorderen. Dit wordt gedaan via een besluitvormingsproces waarin spelers acties bespreken die dagelijks kunnen worden toegepast. Het doel van het spel is om uitdagingen als een team te overwinnen door samen actiekaarten te kiezen.

Meer info: vredesmedia.nl/D7

No Border Camp

Van 8 t/m 13 augustus vond het No Border Camp 2022 plaats in Rotterdam. Enkele honderden internationale activisten kwamen samen voor acties, bijeenkomsten, workshops, discussie en meer in de strijd voor een wereld zonder grenzen en met bewegingsvrijheid voor iedereen. 'Abolish Frontex' was een belangrijk speerpunt.

Op 9 augustus hield een groep deelnemers een kleine actie met spandoeken, folders en toespraken bij het Nationale Nederlanden café. NN is een grote aandeelhouder van het bedrijf dat de grensmuur tussen Polen en Belarus bouwt.

Op 13 augustus was er een sit-in in de terminal van Rotterdam The Hague Airport, met spandoeken, flyers en toespraken als protest tegen uitzettingsvluchten die regelmatig plaatsvinden vanaf deze luchthaven. Op 11 augustus was er al een solidariteitsdemonstratie gehouden bij het detentiecentrum op deze luchthaven.

Uitgebreid verslag met foto's: nobordercamps.eu

Vredesweek

Van 17 t/m 25 september is het weer Vredesweek met vele activiteiten overal in het land. Zo is de nationale Walk of Peace dit jaar in Den Haag. In Eindhoven vindt 25 november het eve-

nement 'Peace in the park' plaats, met o.a. activiteiten voor kinderen, muziek en een vredestalentenjacht.

Zie: vredesmedia.nl/D8. Zie voor andere activiteiten: vredesweek.nl

Jemen

Op initiatief van Peace SOS zonden 24 vredesorganisaties uit vele landen een dringende oproep aan de betrokken machthebbers om de wapenstilstand in Jemen te verlengen. Tussen de ondertekenaars stond Vredesbeweging Pais.

Onkruit

Erg actief is ook de groep Onkruit Vergaat Niet. Die heeft een heel programma met een tentoonstelling, film, debat en muziek gebouwd rond het thema 'antimilitarisme toen, klimaatacties nu'. Het draait daarbij om de dilemma's van directe actie toen en nu tegen de achtergrond van de huidige grote bedreigingen van ons voortbestaan. De tentoonstelling is te zien in Nijmegen en in oktober in Utrecht. In de tentoonstelling o.a. een speciaal gemaakte film en portretten van activisten. Zowel in Nijmegen als Utrecht zal er een debatavond zijn. Heel bijzonder is op 30 september in Nijmegen het theatraal liederenconcert Nie wieder Krieg. Meer info: onkruitvergaatniet.nl

Tent of Nations

Ient of Nations is een educatieve boerderij met het vredesproject van de Palestijns-christelijke familie Nassar in Bethlehem. Hun motto is 'Wij weigeren vijanden te zijn'. In oktober is er een solidariteitsreis naartoe, waarbij u inwoners van het land kunt ontmoeten.

Meer info: vredesmedia.nl/D9

'Nulbewapening'

In juni kwam in Madrid de NAVO-top bijeen en koos voor een nog militaristischer en meer wereldwijde koers. Daaraan voorafgaand hield de internationale vredesbeweging haar traditionele tegentop en een grote (20.000 mensen!) vredesbetoging. Zowel de agressie-oorlog van Rusland tegen Oekraïne als de militariseringslogica van de NAVO werden er uitdrukkelijk veroordeeld. In een afsluitende verklaring zeggen de deelnemers van de Vredestop o.a. dat zij vastbesloten zijn om een nieuw veiligheidsmodel op te bouwen dat gebaseerd is op gedemilitariseerde gedeelde veiligheid in overgang naar een scenario van 'nulbewapening', vrij van massavernietigingswapens en zonder Amerikaanse militaire bases in de wereld.

Onze Vader

In juli zat Frits ter Kuile voor 30 dagen in een Duitse gevangenis omdat hij in de zomer van 2018 met anderen een Onze Vader heeft gebeden op een atoombombunker van de vliegbasis Büchel. Zowel met die actie als met de gevangenisstraf hoopt hij te waarschuwen voor de aanwezigheid van kernwapens in Europa en de dreigende komst van nieuwe.

War on West Papua

WagePeace, War Resisters' International en Make West Papua Safe maakten een nieuwe website met veel informatie over West Papoea. Aan de orde komen o.a. de geschiedenis van West Papoea, de bezetting door Indonesië, het verzet hiertegen en de betrokkenheid van andere landen o.a. door wapenleveranties.

Meer info: waronwestpapua.org

Armed Forces Day

In Groot Brittannië hebben bezorgde ouders gewaarschuwd dat bij de op kinderen gerichte evenementen op Armed Forces Day het welzijn van hun kinderen niet serieus wordt genomen. Zij vrezen dat kinderen een beeld krijgen van wapens en oorlog als leuk en opwindend.

Apartheid Israël

51% van de Nederlandse bevolking vindt dat er sprake is van apartheid in Israël en de bezette Palestijnse gebieden. Dat blijkt uit een onderzoek van PAX. Slechts acht procent is het daarmee oneens. Het onderzoek toont ook aan dat de meeste Nederlanders Israël en Hamas verantwoordelijk houden voor het voortduren van het conflict, tegen de bouw en uitbreiding van illegale Israëlische nederzettingen zijn én van de overheid verwachten daarop te handelen.

Anarchisten

De Federatie van Italiaanse Anarchisten heeft in juni een verklaring opgesteld over de oorlog in de Oekraïne: Naar een nieuw anarchistisch manifest tegen de oorlog. Hierin wordt opgeroepen tot verzet tegen de staat en het leger. Meevechten betekent partij kiezen voor de NATO of de pro-Russische tegenhanger OTSC, die allebei autoritair zijn. Antimilitarisme van onderop is het enige antwoord.

Kernwapenuitgaven

Uit het rapport 'Squandered: 2021 Global Nuclear Weapons Spending' van de Internationale Campagne voor de Afschaffing van Kernwapens blijkt dat in 2021, het jaar voorafgaand aan de Russische invasie in Oekraïne, de negen kernmachten samen 82,4 miljard dollar hebben uitgegeven aan kernwapens. Dat is meer dan 156.000 dollar per minuut en een toename van 6,6 miljard dollar ten opzichte van 2020.

Meer info: vredesmedia.nl/D5

Kairos Palestine

Kairos Palestine, een beweging van Palestijnse christenen die zich op vreedzame wijze verzetten tegen de illegale Israëlische bezetting, en Global Kairos for Justice hebben een dossier gepubliceerd waarin zij Israël beschuldigen van de misdaad van apartheid. De organisaties voegen zich daarmee bij een groeiend aantal Israëlische, Palestijnse en internationale mensenrechtenorganisaties en kerkelijke instanties.

Europese banken

De vijftien grootste banken in Europa investeren samen 87,7 miljard euro in wapenbedrijven die wapens verkopen aan staten die betrokken zijn bij mensenrechtenschendingen of gewapende conflicten. ING alleen al investeert meer dan een miljard daarin. Dit blijkt uit een rapport van PAX.

Nieuw: *Loving Geopolitics Magazine*

Een nieuw tijdschrift met een ietwat vreemde naam: 'Loving Geopolitics Magazine'. Het is een digitaal magazine dat geopolitieke vraagstukken in de wereld wil analyseren en becommentariëren. In december 2021 verscheen het nulnummer. Gevolgd door nummer 1 deze zomer.

In een tijdschrift over geopolitiek zou je artikelen verwachten met analyses en commentaren over belangrijke conflicthaarden in de wereld. Dat valt tegen. Verschillende artikelen leggen vooral nadruk op de rol die burgers kunnen vervullen in de geopolitieke wereld. In het nulnummer een artikel over de nieuwe Koude Oorlog van Giep Hagoort. Daarin een analyse van de oude Koude Oorlog en de huidige situatie. De schrijver mist daarbij de rol van de burger en pleit voor methoden om "de gewone burgers bij een vredelievende geopolitiek te betrekken". Hij noemt wereldburgerjury's, dialogen, burgerberaden en verzoeningscommissies. Het blijft onduidelijk op welke wijze de deelnemers een voet tussen de deur krijgen in de internationale machtspolitiek.

Het artikel 'Een regeneratieve wereldorde' van John Huige gaat in op vraagstukken van klimaat, stikstof, inkomensongelijkheid en woningcrisis. Hij analyseert deze crises en stelt de vraag hoe deze aangepakt kunnen worden. Hij pleit voor minder produceren en consumeren en komt met zes adviezen, variërend van lokaal produceren, klimaatrechtvaardigheid en meer internationale samenwerking. Ook hier is een belangrijke rol voor de burger weggelegd.

In nummer 1 gaat Jan-Willem van den Braak in zijn column in op de dreigende Derde Wereldoorlog als gevolg van de oorlog van Rusland tegen Oekraïne. Hij constateert dat de EU zijn geopolitieke onschuld heeft verloren. Alle NAVO-landen willen voldoen aan de 2%-norm. De Grünen en GroenLinks lopen voorop met een keiharde politiek jegens Rusland. Hij stelt de vraag of Europa niet doorslaat.

In een interessant interview met hoogleraar conflictstudies Jolle Demmers wordt ingegaan op de actuele situatie rond Oekraïne. Ze stelt dat op geopolitiek gebied Europa zich door de VS heeft laten leiden. De VS gaan uit van een unipolaire wereldorde waarin zij hun wil opleggen aan iedere vijand. Met die arrogantie is ook Rusland tegemoet getreden. De VS en de NAVO zijn niet verantwoordelijk voor de Russische agressie, maar zeker niet onschuldig.

Giep Hagoort pleit in het artikel 'Vrede heeft geen oorlog nodig' voor een Nederlandse vredesbeweging 2.0. Hij analyseert de vredesbeweging tegen de Vietnamoorlog en tegen de kernbewapening in de jaren tachtig. Er is dringend een nieuwe vredesbeweging nodig. Daar moeten ngo's als Greenpeace, Extinction Rebellion, Milieudefensie bij worden betrokken. Hoe deze mobilisatie vorm moet krijgen blijft onduidelijk.

Het magazine is een aardig initiatief dat vooral de burger centraal stelt in de geopolitiek. Dat is belangrijk. Maar het magazine zou aan kracht winnen met meer analyses van de achtergronden van oorlogen, conflicten en geopolitiek in de wereld.

Piet Groeneveld

Zie: lovinggeopolitics.nl

Op 5 augustus attaqueerde Israël onverhoeds Gaza. 'Elke nachtelijke inslag voelde als een aardbeving', zei bewoner Hasan al-Shaer. Na drie dagen bombarderen telde Gaza 49 doden en ruim 300 gewonden. Israël-gezinde media spraken jubelend over 'een opvallend laag aantal slachtoffers', dezelfde media die elke baksteen van Palestijnse zijde betitelen als een 'terreurdaad'.

Op zaterdag 13 augustus vonden 4 organisaties, gesteund door 7 andere elders in het land, elkaar in een protestmanifestatie op het Jaarbeursplein Utrecht. Organisatoren en sprekers waren overwegend jong. Het "Free, Palestine free, from the river to the sea" was niet van de lucht. **Foto: Claire Schut**

In duizendvoud vervloekt

In duizendvoud vervloekt een stille krijger
zijn camouflagegroen en mitrailleur.
Hij is niet sterk en lenig als een tijger.
Hij kokhalst van de weeë lijkengeur.

Zijn optimisme is door angst verwrongen.
Z'n vast vertrouwen is voorgoed verknald.
In dromen lacht naar hem een dode jongen,
terwijl een vrouw haar vuisten naar hem balt.

Hij gromt niet en hij dreigt niet met z'n klauwen.
Hij zingt een liedje over mensenrechten.
Hij doet niet wat zijn opdrachtgevers snauwen.

In duizendvoud toont hij z'n blote hand.
Voor deze wereld wil hij niet meer vechten.
Hij valt en bijt z'n tanden in het zand

Anne Nederkoorn

Voorgedragen tijdens een Stop de Oorlog maandagactie op het Museumplein.

Uit de bundel: *Ik fladder dankzij jou.*
Sonnetten. Bruna, 2020

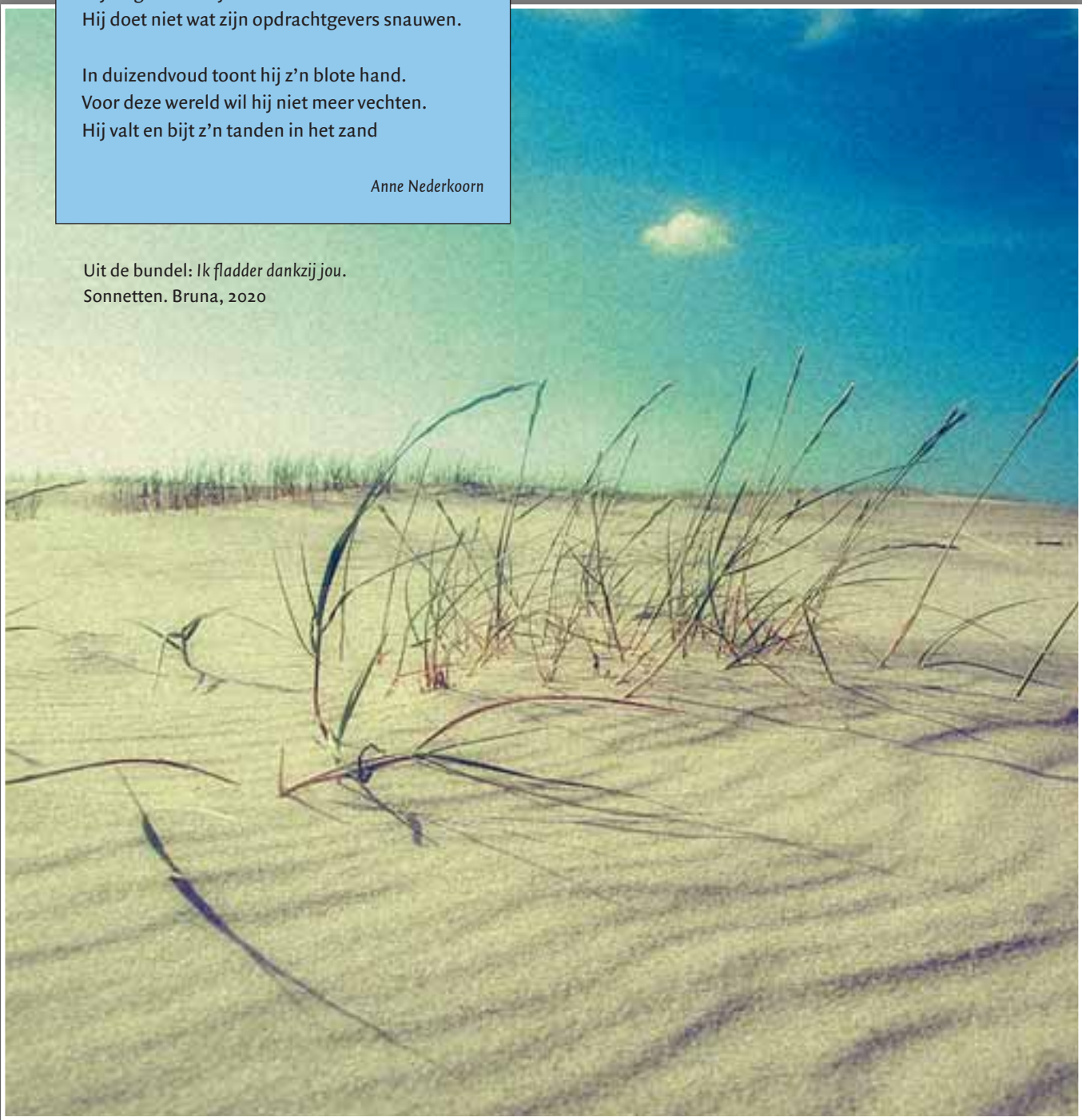

Foto: Daniël Stark